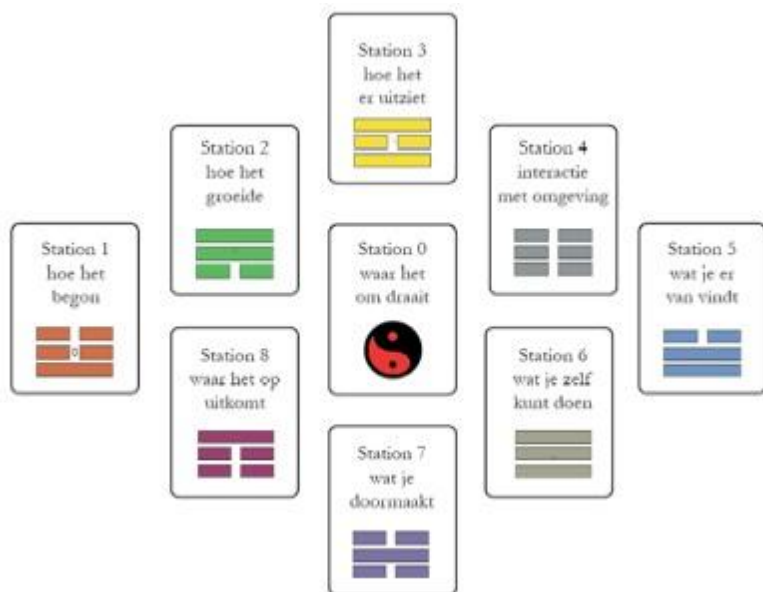

Het Spel der Veranderingen

Han Boering

Het Spel der Veranderingen

---

1 Inleiding

Het Spel der Veranderingen is een kaartspel waarmee op een nieuwe manier gewerkt kan worden met het Boek der Veranderingen, de I Tjing. De bekende methoden adviseren de gebruiker bij het handelen, of soms juist niet te handelen, van de gebruiker. Het gaat dan over scherp geformuleerde vragen, waarop een bepaald gedragspatroon wordt aangeraden. De adviezen zijn pragmatisch; eerst wat het probleem is, dan de te volgen gedragslijn en de mogelijke uitkomst. Het Spel der Veranderingen geeft daarentegen inzichten in cyclische ontwikkelingen. Als je bij voorbeeld een inzicht wil krijgen in je eigen ontwikkeling, dan is dit kaartspel daar het geëigende instrument voor. Het is dus ‘breder van scope’ dan de gangbare manieren van raadpleging, zoals de muntjesmethode, het duizendblad, of het Pruimenbloesem-orakel. Al die methoden werken met een of twee hexagrammen, het spel gebruikt er negen. Het Spel der Veranderingen is werkelijk een uniek instrument voor het werken met de I Tjing. Een van de belangrijkste grondslagen van een kaartlegging is het legpatroon. Dat is cruciaal, de manier waarop een orakel wordt bereikt is bepalend voor de kwaliteit ervan.

Over de handleiding

De handleiding die bij de oorspronkelijke uitgave van het Spel der Veranderingen (Servire, 1997) zat, bleek voor veel gebruikers moeilijk. De tekst was voor veel mensen te beknopt. Dat is een reden om een nieuwe handleiding te maken die, naar wij hopen, toegankelijker is. Los daarvan is in de tussentijd grotere ervaring van het werken met het spel opgedaan. Dat houdt in dat de

interpretatiemogelijkheden van de leggingen aanzienlijk zijn uitgebreid. In de komende hoofdstukken komen de methoden een voor een aan bod.

In deze nieuwe handleiding worden regelmatig teksten uit het Boek der Veranderingen gebruikt. Waar niet anders vermeld wordt zijn die teksten ontleend aan *de I Tjing voor de 21ste Eeuw* of aan *het Zakboek I*

Tjing. Zijn er andere bronnen gebruikt dan wordt dat in de eindnoten vermeld. Dat geldt ook voor mijn laatste boek *I Tjing Essenties*.

Het basispatroon van het Spel der Veranderingen

Het Spel der Veranderingen is min of meer bij toeval ontstaan, je zou haast zeggen dat het zichzelf heeft gemaakt. In 1975 vormde zich een groep van I Tjing-studenten, ik was daar deel van. Wij bestudeerden toen vooral patronen van hexagrammen, en omdat ik graficus was (zeefdruk) drukte ik een aantal pakjes met de vierenzestig tekens erop. Eén van die kaartjes staat op de afbeelding hiernaast, hexagram 48, de Waterput.

Anekdotisch is dat ik die kaartjes drukte om een nieuwe mooie vriendin duidelijk te maken welk werk dat ik deed. Die vriendin zou later mijn vrouw worden en de moeder van mijn dochters. De groep gebruikte het pak om er patronen mee te leggen.

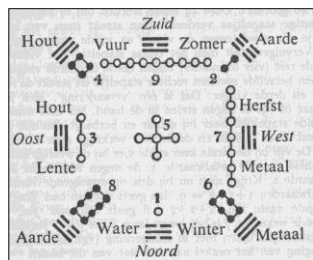
Maar toen de kaartjes er eenmaal waren kwam de vraag bij mij op of er ook een soort van kaartorakel van te maken zou zijn, zoals in de trant van de Tarot. Die vraag legde ik uiteraard voor aan de Yi. Het antwoord dat ik kreeg was hexagram 48, de Waterput, met de vijfde lijn bewegend naar gua 46, het Omhoogdringen (☲ > ☳) de lijn luidt:

IN DE WATERPUT IS HELDER KOEL WATER, DAT GEDRONKEN KAN WORDEN.

Met andere woorden: het kaartspel is bruikbaar als orakel, het is een goede bron. Maar er moet nog wel werk verricht worden, het moet nog groeien (hexagram 46). Meteen drong de volgende vraag zich op. Het is mooi dat het kan, maar moet hoe dan? Hoe moest je de kaarten leggen om een antwoord te krijgen? Ook dat legde ik voor aan de I Tjing. Het antwoord was weer hexagram 48, de Waterput, maar nu met de zesde lijn bewegend naar hexagram 57, het Zachtmoedige, de Wind (☳ > ☴). Die lijn vertelt:

DE WATERPUT IS GEVULD, ER IS GEEN DEKSEL OP. HIJ IS BETROUWBAAR. VERNIEUWEND GELUK.

Hieruit volgde mijn interpretatie dat het materiaal voor het raadplegen van het kaartspel in de I Tjing zelf te vinden was. Na een jaar vruchteloos zoeken gaf ik het maar op. Maar op een gegeven moment,

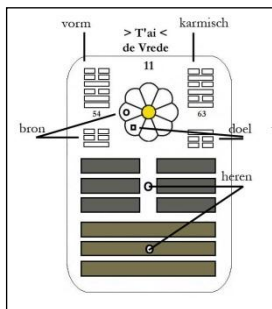

toen ik ontevreden was bij een bepaald antwoord, gooide ik het boek terzijde. Het viel open bij een prent op pagina 215, en dat bezorgde mij iets van een schok. Op deze prent staan namelijk twee basisschema's van het Boek der Veranderingen afgebeeld. Een daarvan is de Rangorde van Wen Wang, een patroon van de trigrammen. Deze ordening

geeft het grondpatroon van de organische cyclus, zoals die gezien wordt in de filosofie van het Boek der Veranderingen. Binnen dit patroon staat een tweede schema; dit is de zogeheten Lo-Shu. In een flits van inzicht kwam het idee: 'Zou dit het legpatroon voor de kaarten zijn?' bij consultatie van het Boek der Veranderingen kreeg ik als antwoord hexagram 49, de Omwenteling. En dat met de vijfde lijn bewegend naar teken 55, de Volheid (䷋ > ䷊):

De Grote Man verandert als een tijger. Nog voor het orakel geraadpleegd is, heeft hij het vertrouwen. *Confuciaanse tekst: de Grote Man verandert als een tijger; zijn patroon is stralend.*

Dit was het dus, het legpatroon en het leespatroon; in één schema. De getallen van de Lo-Shu werken als een schema om de kaarten te leggen. De trigrammen werken als leespatroon. De Lo-Shu, 'de kaart van de rivier Lo', is een magisch patroon die de wereld van de manifestaties in relatie brengt met de mysterieuze bron van al het bestaande, met de werking van Tao. De rangorde van Wen Wang beschrijft de wereld van de manifestaties, van de wereldse verschijnselen. Met deze vondst was het Spel der Veranderingen in een klap geboren. Later ontdekte ik nog dat hexagram 48, de Waterput door het ideogram van de titel (井) verbonden is aan de Lo-Shu. Het karakter geeft namelijk onder andere de negen velden van de Lo-Shu weer. Het patroon was dus achteraf gezien al meteen aangereikt door de I Tjing.

Uitgangspunt voor de vormgeving van de kaarten was een kenmerkend idee uit het Boek der Veranderingen: 'Eenvoud is het hoogste'. Dus zoveel mogelijk informatie in zo helder mogelijke vorm. Zonder versierdrift. Het is natuurlijk heel persoonlijk, en het is ook afhankelijk van de persoonlijkheid welke vormgeving past. Maar de I Tjing zelf heeft een structuur in de vorm

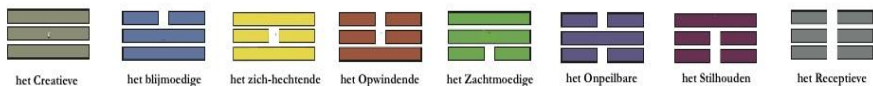
van de trigrammen, de lijnen en de plaatsen. Al te anekdotische vormgeving verdoezelen die informatie of laten dat soms zelfs buiten beschouwing. Dat is een groot verlies van 'orakelkracht', en dat was iets dat ik perse wilde vermijden. De bedoeling was de mogelijkheden die de I Tjing biedt, zoveel mogelijk bereikbaar te houden. Daarom hebben de kaarten meerdere lagen 'ingebouwd' in de vormgeving. Hoever de gebruiker van het spel wil gaan in zijn of haar interpretatie, is vooral een kwestie van behoefte, maar ook van geroutineerdheid. Alleen al het interpreteren van puur de hexagrammen van de legging biedt een grote rijkdom aan informatie. Pas als je deze laag goed beheerst kun je een nieuwe laag uitkiezen. Als je dat eerder doet kom je in problemen. Maar het toepassen van de vele lagen die hieronder beschreven worden kunnen wel een enorme verdieping geven aan de interpretaties. De vormgeving van de kaarten is gebaseerd op die mogelijkheden.

In de afbeelding op de vorige pagina staat welke informatie op de kaarten is weergegeven. De betekenis van de gebruikte sleutels wordt in dit boek uitgelegd.

- Ten eerste staat er het hexagram op. De cirkeltjes geven de yange heren van het teken weer, als er sterretjes in de lijnen staan zijn dat yinne heren. Op de betekenis van deze heren en de andere begrippen komen we later uiteraard terug
- Bovenaan de kaart staan respectievelijk de Chinese naam en meteen daaronder de Nederlandse. Daar weer onder staat het hexagramnummer.

- Linksboven staat een klein hexagram, dat is het zogeheten kern-hexagram. Rechtsboven is het vorm-hexagram. Zij vormen ieder een belangrijke laag in het Spel der Veranderingen.
- Onder het kern-hexagram staat een enkel trigram, dat is het brontrigram. Aan de rechterkant van de kaart staat dan het doeltrigram. Zij zijn belangrijk voor de laag van de Tracés.
- Dan is er nog het bloemvormpje midden-boven. Dit is een weergave van het legpatroon. Het 'hart' van de bloem staat voor het Station in het midden. De 'blaadjes' verwijzen naar de andere Stations. In die prentjes staan de positie van bron-trigram weergegeven als een cirkeltje, dat van het doeltrigram is een sterretje. Deze trigrammen komen dan overeen met de trigrammen van de Stations.
Soms staat er alleen een groter sterretje, dan is de positie zowel bron als doeltrigram.

Van de grote hexagrammen zijn de trigrammen op de kaarten in kleur weergegeven. Yang en yin, de trigrammen het Scheppende, de Hemel, en het Ontvangende, de Aarde hebben kleuren van edelmetalen, respectievelijk goud en zilver. Dit is gedaan omdat deze trigrammen een bijzondere plaats hebben in de hiërarchie van de trigrammen. Zij worden namelijk gezien als de Vader en de Moeder van de overige trigrammen. Die tekens worden kinderen genoemd. De keuze van de kleuren is verder arbitrair. De kleuren zijn:

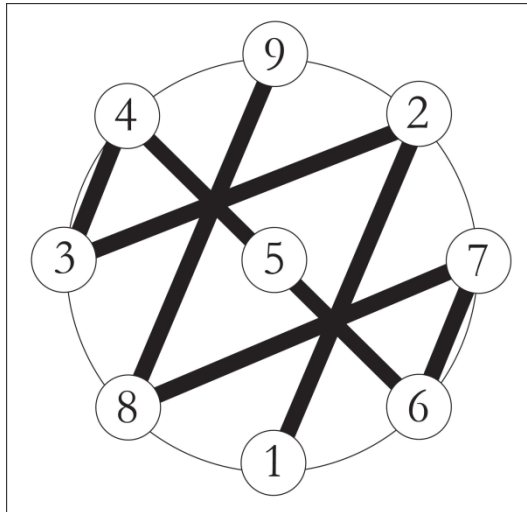

Voor het gebruik van het Spel der Veranderingen is het nuttig om een zo groot mogelijke kennis van de betekenissen van de trigrammen te hebben. Alhoewel het gebruik van het spel de 'bandbreedte' van de trigrammen langzaam maar zeker zal doen groeien, is het mogelijk die kennis vanuit verdere literatuur aan te vullen. In het boek *I Tjing Essenties* worden de trigrammen uitgebreid behandeld, zowel als de trigrammen zelf, als ook hun draagkracht voor persoonlijkheidsstructuren en als perioden.

Het leggen en lezen der kaarten

Han Boering

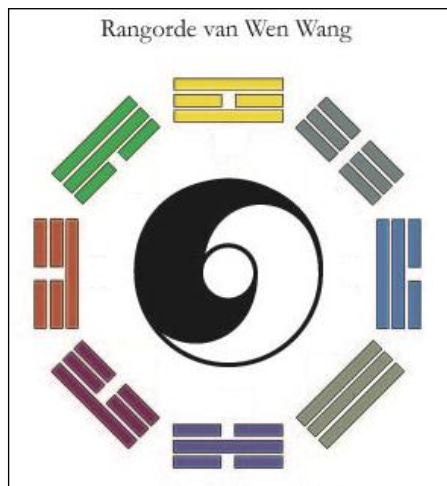
4	9	2
3	5	7
8	1	6

Het Spel der Veranderingen maakt voor het leggen van de kaarten gebruik van de zogeheten Lo-Shu, de kaart van de rivier Lo. Het is een magisch patroon dat stamt uit het mythische verleden van China. De legende is dat een van de legendarische keizers van China, Ju de ingenieur-keizer, het patroon zag op de rug van een schildpad die uit de Gele rivier kwam. Daardoor wist hij hoe de wil van de Hemel zich in de wereld zich kon manifesteren. De kaarten van het Spel der Veranderingen worden volgens dit patroon dicht uitgelegd. Over dit patroon is veel geschreven in de periode van de Han-dynastie .

Over het leespatroon

Het leespatroon van het Spel der Veranderingen is, zoals al verteld, gebaseerd op een ordening van de trigrammen, met name de rangorde van Wen Wang. Dit patroon is een niet-mathematische indeling van de acht trigrammen van het Boek der Veranderingen. Het staat ook bekend als de ordening van de Latere Hemel. Op de afbeelding hiernaast staat het patroon afgebeeld. Je gebruikt dit patroon als een schema voor

een verhaal. In het midden staat Tao, het hoofdthema van de legging. Daaromheen staat de cyclus, de loop van het proces. En dat begint bij het trigram Donder, het Opwindende, links in het patroon. Daarna ga je bij met de klok mee. Ieder trigram heeft een motto:

- In het midden ligt de kaart die weergeeft: *waar het om draait*
- Trigram Donder, het Opwindende: *hoe het begon (respectievelijk 'begint')*
- Trigram Wind, het Zachtmoedig-indringende: *hoe het groeide (respectievelijk 'groeit')*
- Trigram Vuur, het Zich-hechtende: *hoe het zichtbaar is, wat je ervan kunt kennen*
- Trigram Aarde, het Receptieve: *de interactie met de omgeving, de 'setting'*
- Trigram Meer, het Blijmoedige: *wat je ervan vindt, je mening*
- Trigram Hemel, het Creatieve: *wat je er zelf aan kunt doen*
- Trigram Water, het Onpeilbare: *waar je doorheen gaat*

- Trigram Berg, het Stilhouden: *waar het op uitkomt, het resultaat*

Dit alles is natuurlijk nog maar heel schematisch. Maar voor de start van het interpreteren van het kaartspel is het een goed begin. Met deze motto's kun je al een heel eind kunnen komen. Gaandeweg zullen de interpretaties van leggingen je kennis van de draagwijdte van de Stations vergroten en daardoor je intuïtie versterken. Als je dat niet alleen door het werken met het spel wil bereiken, dan kun je dat door studie doen. Veel materiaal is te vinden bij het deel van mijn boek *I Tjing Essenties* dat over de trigrammen gaat, maar er zijn ook vele andere interessante boeken over dit onderwerp te vinden.

Om te beginnen...

Het is van groot belang je te realiseren dat het lezen van het Spel der Veranderingen geen kunde maar een kunst is. Ondanks het gegeven dat kennis van de regels voor het interpreteren belangrijk is, er is iets wat nog belangrijker is en dat is je *intuïtie*. Je zou kunnen zeggen dat regel 1 van het kaartlezen is: *'De intuïtie is belangrijker dan de regels'*. En voor een goede intuïtie is één ding van het grootste belang, en dat is *een rustige geest*. Als je over een bepaalde vraag die je hebt onrustig bent, je bent bij voorbeeld angstig over iets of je hebt een bepaalde mate van begeerte, dan ben je eigenlijk niet in staat het orakel te raadplegen. De I Tjing zal dan eerder ingaan op de emotie die jou in beslag neemt, dan op je vraag. Dus, zorg dat je rustig bent alvorens de kaarten te leggen. Hoe je dat bereikt is vers twee; de regel is terug te vinden bij hexagram 20, het Schouwen.

DE HANDEN GEWASSEN MAAR HET OFFER IS NOG NIET GEBRACHT. VOL VERTROUWEN ZIEN ZIJ NAAR HEM OP. WAARACHTIGHEID EN WAARDIGHEID.

Het offer waar het oordeel van het Schouwen over spreekt, is niet meer en niet minder dan vertrouwen. Het gaat erom dat je de vraag als het ware 'overgeeft' aan het Boek der Veranderingen. En die overgave is in de overtuiging dat het advies dat je gaat krijgen bruikbaar zal zijn. Het gaat dus over 'a state of mind' waarin je werkt. Het gaat over iets dat ik noem *gedachteloze aandacht*. Of je dat nu bereikt door een bepaalde vorm van meditatie, door een vorm van ritueel (de handen gewassen),

of door alleen maar vertrouwen is minder belangrijk. In ieder geval: *‘De I Tjing antwoord niet aan een onrustige geest!’*

De praktijk - Over het stellen van vragen

De vragen die gesteld worden zijn veelal op één van de vier volgende gebieden:

- Vragen over werk of carrière
- Vragen over liefde of relaties
- Vragen over conflictueuze situaties
- Vragen over de persoonlijke ontwikkeling

Over al deze typen vragen kan het Spel der Veranderingen inzicht geven. Er is één categorie waar het orakel geen antwoord kan geven; en dat is in betrekking tot de lichamelijke gezondheid. De reden hiervoor is dat onze analytische benadering van de geneeskunst geen relatie heeft tot de energetische en organische visie van het Boek der Veranderingen. De denkwerelden van de analytische en de holografische benadering zijn vreemd aan elkaar. Wel is de combinatie I Tjing/acupunctuur mogelijk, maar dat vraagt om heel veel inhoudelijke en diepe kennis op beide terreinen.

Een van de belangrijke dingen die je leert door het werken met het Boek der Veranderingen is het formuleren van een vraag. Goede vragen stellen is een kunst op zich. Want hier kom je vele valstrikken van het ego tegen. Dat leerde ik in de zestiger jaren, toen ik begon te werken met de I Tjing voor anderen. Ik was toen 25 jaar oud, en de vrienden en vriendinnen waren meestal ook van die leeftijd. De tijdgeest was maatschappelijk veel gemakkelijker dan nu. Er was genoeg werk voor iedereen, dus als er problemen waren die meestal op het gebied van de liefde en relaties. Vragen als ‘mijn Marietje is weggelopen; krijg ik haar weer terug?’ en soortgelijke kwamen met grote regelmaat voor. In die tijd leerde ik dat ik moest uitleggen dat het Boek der Veranderingen niet ging over dergelijke toekomstvoorspellende vragen, maar over herstel van het ontregelde evenwicht. Dan werd de vraag omgebogen naar bij voorbeeld: ‘passen Marietje en ik bij elkaar?’ of ‘wat is de essentie van onze relatie’. Niet zelden vertelde de I Tjing dan dat de betrokken partners eigenlijk niet

echt bij elkaar pasten. Maar gelukkig kwamen er ook inzichten uit voort over ‘waar de schoen wrong’ en kon de vrager verder met het de relatie.

Want wat is het nu eigenlijk wat de I Tjing doet? De Franse I Tjing vertaler geeft daarover een heel verhelderend beeld. Hij zegt dat je het leven kunt vergelijken met een rit over een weg. Op die weg staan elektronische waarschuwborden, waarop bij voorbeeld gemeld kan worden: ‘Over tien kilometer kom je in een file’. Je hebt dan nog de tijd een afslag te nemen. Je kunt de mededeling van zo’n bord vergelijken met een uitspraak van het Boek der Veranderingen. Als een tekst van de I Tjing negatief van aard is, houdt dat in dat je die ‘weg’ beter niet kan nemen. En de Yi werkt altijd vanuit het moment ‘NU’. Bij het nemen van een ‘andere weg’ is die waarschuwing vervallen.

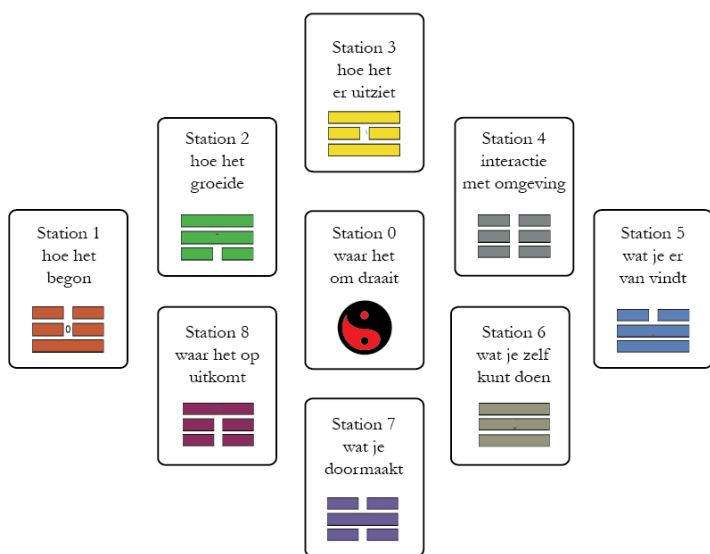
Bij het stellen van vragen ga je altijd uit van het moment ‘nu’ als kiem voor de toekomst. En het gaat nooit over een egoprojectie op de toekomst. Wel gaat het over het versterken of herstellen van het persoonlijk evenwicht, de innerlijke harmonie. Dat is zo bij het werken met het Boek der Veranderingen, en zeker ook bij het werken met het kaartspel. Er is natuurlijk een opmerkelijk verschil tussen de normale raadplegingen en het kaartspel. Dat drukt zich onder andere uit in de waarschijnlijkheid van de beide methoden. De waarschijnlijkheid van een antwoord via de ‘normale’ methode is een kans van 1:4096. Bij het Spel der Veranderingen is dat $1:10^{15}$, een op een met vijftien nullen dus. De nuances van het spel zijn daarmee heel veel groter. Dat is ook niet vreemd aangezien je bij het spel vraagt over een proces met al zijn “in’s en out’s”. Daarom stel ik voor bij het formuleren van een vraag altijd te vragen naar een *INZICHT* in een bepaald proces. Alleen al door die formulering schakel je al heel wat egoprojecties uit. Daarmee geeft je het orakel voldoende ‘bandbreedte’ om je goed te informeren.

De praktijk - Over het openen van het spel

De tekst die nu volgt is bedoeld als een introductie op de plaatsen waar de kaarten op vallen, de zogeheten Stations. Als de kaarten gelegd zijn, begin je met het opendraaien van de middelste kaart. Deze kaart ligt op Station 0, zoals op het kleedje van het spel staat. Het hexagram dat op deze kaart staat zet de toon voor de legging. Het is het Station dat vertelt *waar het om draait*. Dit kan een weergave van de essentie van het probleem zelf zijn. Maar het kan ook juist de problematische kant van

het vraagstuk representeren. Dat kun je eigenlijk meteen zien aan het hexagram dat op dit Station ligt. Er zijn hexagrammen die lastig zijn in de levenspraktijk, en er zijn ‘aangename’ tekens. Het zal vaak al snel duidelijk zijn wat de tendens van het hexagram is. De interpretatie van dit middelste Station komt aan het einde van de legging nogmaals aan de orde. Pas dan zal het zijn volle portee krijgen, eerst is dat nog min of meer vaag.

Als je je nu een (eerste) voorstelling van de betekenis hebt gemaakt van deze kaart kun je verder gaan met de raadpleging. Vooral voor de beginnende kaartlegger kan de onmiddellijke interpretatie van Station 0 lastig zijn. Mocht deze duiding niet goed lukken, dan is het vaak zo dat je de interpretatie van het hexagram pas op het einde van de legging kan doen. Maar hoe meer routine je krijgt, des te sneller zul je het meteen kunnen ‘lezen’. In de eerste jaren dat ik zelf met het Spel der Veranderingen werkte was ik vaak vele uren bezig met het lezen van het patroon. En dat ging dan alleen nog maar om de eerste laag: de kaarten op hun plaatsen. Alleen door het opdoen van ervaring leer je steeds beter met het Spel der Veranderingen om te gaan. Haast je niet, neem je tijd. Bij iedere legging heb je iets bijgeleerd. Er gaat echt geen tijd verloren.

Nadat je Station 0 bekeken hebt, draai je de andere kaarten open. Je begint met Station 1, links in het patroon,. Daarna ga je ‘met de klok mee’ tot op Station 8. Zeker in het begin van het werken met het Spel der Veranderingen is het zinnig om, iedere keer als je een kaart opent, het motto van het Station hardop te zeggen, samen met de naam van het hexagram. Soms zul je bij een of meerdere kaarten een soort van herkenning voelen, een opglimmen van je intuïtie. Registreer dat, dan vormt zich meteen al een basis voor je interpretatie. In ieder geval zullen zich af en toe ideeën doen voelen als: ‘dat is mooi op die plaats’ of ‘dat is lastig’. Leg dan meteen een relatie tussen dat gevoel en het motto van het Station. Na die globale indruk begin je met de feitelijke interpretatie.

De duiding van de cyclus begint dus bij de kaart die ligt op Station 1. Dat Station staat in het teken van trigram Donder, het Opwindende (☳). Dit station heeft als motto: *hoe het begon*. De duiding van deze plaats kan tweërlei zijn.

- Het kan gaan over zoiets als een plotselinge inval, bij voorbeeld een soort van *aha-erlebnis* of een plotselinge ingeving.
- Het kan ook gaan over een onverwachte gebeurtenis die de normale gang van het leven verstoort. Hoe het dan ook moge zijn, de kaart op dit Station is een eerste ijkpunt voor de duiding. Want wat de vraag ook is, dit is het beginpunt, het startpunt, van de gestelde kwestie.

De meeste vragen gaan over een ontwikkeling of een proces dat al gaande is. Dan is het startpunt van de interpretatie te bepalen door middel van de kaart op dit Station. Het geeft de kern van het allereerste begin weer. Maar als de gestelde vraag gaat over een nieuw te beginnen plan, dan is deze kaart een beschrijving van het idee achter dit plan. Je kunt Station 1 zien als het openbarsten van een kiem. In het Boek der Veranderingen wordt over kiemen het volgende gezegd:

De meester zegt: de kiemen te kennen, dat is spiritueel! De Leerling vlijt de hogeren niet; ten opzichte van de lageren is hij niet aanmatigend. Hij kent de kiemen. De kiemen, dat is het eerste begin van de beweging, en het begin

van geluk en ongeluk. (...) De Leerling kent het subtiële en hij kent het bekende. Hij kent het zwakke; hij kent het sterke.¹

Alhoewel dit gedeeltelijke citaat niet rechtstreeks bedoeld is voor een

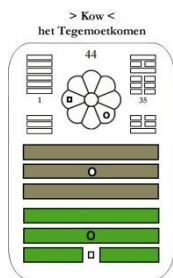

toelichting bij het legpatroon, geeft het goed weer hoe het zit met het lezen van de kaarten. En van Station 1 in het bijzonder. Want hier begint je feitelijke duiding, hier is de kiem van jouw verhaal. De kunst is nu de betekenis van de kaart in relatie te brengen met het trigram dat bij dit Station hoort. Dat is zoals we al zagen trigram Donder, het Opwindende, ☳. Je kunt hiervoor de volle

‘bandbreedte’ van het trigram gebruiken. Het is dan een zaak goed te kijken naar de aard van het hexagram dat hier ligt. Is het een ‘moeilijk’ of een ‘makkelijk’ teken? Suggereert het gua mogelijkheden of geeft het eerder moeilijkheden aan? Dat soort overwegingen geven je de gelegenheid om je verhaal te beginnen, om ‘de toon te zetten’.

Ook kun je nu kijken naar de combinatie van de kaart op dit Station en die in het midden. Is die combinatie van de twee hexagrammen min of meer harmonisch, dan is dat een versterking van een positieve interpretatie. Is hier echter sprake van een spanning, dan weeg je dat ook mee. Als Station 1 een positievere strekking heeft dan de centrale kaart, dan is waarschijnlijk een welgemoed begin bij de omgang met een lastige toestand. Bijvoorbeeld in de zin van ‘dat varkentje zullen we even wassen’, of iets in die zin.

Als het andersom ligt, dus een positieve centrale kaart met een moeilijke start, dan is het niet duidelijk hoe een en ander aan te pakken. Dergelijke overwegingen zetten de toon van het verhaal. Uiteraard doe je dat allemaal in relatie tot de gestelde vraag. Voor de interpretatie van Station 1 geldt ‘alle begin is moeilijk’. Zeker als je een beginnend kaartlezer bent. Later is het zo dat je bij het openen van de kaarten al een soort van algemene indruk krijgt. En ook de aard van de vraag bepaalt al veel. Stel je open voor je eigen indrukken. En maak gebruik van de kennis en de ervaring die je al hebt in betrekking tot het gestelde probleem, want juist die kennis maakt het interpreteren meer ‘grijpbaar’.

Een mooi voorbeeld daarvan is het verhaal van 'leentjebuurt'. Dat is een overlevering van een van de beroemdste I Tjing-meesters uit de geschiedenis, Shao Yong. Het verhaal stamt uit de twaalfde eeuw. Op nieuwjaarsavond is de zoon van Shao Yong, Shao Po bij hem op bezoek in zijn sobere woning. Er wordt aan de deur geklopt, de buurman komt weer eens iets lenen. Po raadpleegt dan de I Tjing via de duizendblad methode. Zij krijgen hexagram 44, het Tegemoet-

komen. Yong en Po zijn het er over eens, het orakel geeft aan dat het over een voorwerp gaat dat uit metaal en een lang stuk hout bestaat.² De zoon dacht dat het een schoffel was. 'Nee' zei Yong, 'hij wil een bijl'. De buurman vroeg inderdaad om een bijl. Daarop vroeg de zoon aan zijn vader hoe hij deze conclusie had kunnen trekken. 'Wel', zei Shao Yong, 'bij het duiden moet je ook rekening houden met de omstandigheden. De grond is koud en bedekt met sneeuw. Wie zou er nu een schoffel nodig hebben? Het is nu nieuwjaarsavond en het is de gewoonte dan een vuur te stoken. Daartoe moet er hout gehakt worden. Zodoende, het is altijd nodig om ervaring en kennis te gebruiken om een juiste analyse van een situatie te maken'.³

Kijk dus altijd naar de praktische omstandigheden van een vraagstuk. Als je voor iemand anders werkt, zoek dan naar informatie door gerichte vragen. Deze regels gelden natuurlijk niet alleen voor dit Station, maar voor de gehele verdere interpretatie. Resumerend volgt een lijstje met punten voor de beoordeling van een kaart op een Station:

- Haal je vraag voor de geest.
- Wat is het motto van het Station?
- Wat is de algemene strekking van het hexagram?
- Hoe verhoudt het hexagram zich ten opzichte van het trigram van het Station, is de verhouding 'lastig' of juist 'gunstig'?
- Wat betekent dat in betrekking tot de gestelde vraag, wat houdt dat in?

- Hoe is de relatie tussen het hexagram van het Station en die op Station 0? Zijn zij harmonisch ten opzichte van elkaar, of juist niet?
- Hoe past dit alles in verband met de gestelde vraag?

Deze regels geven je ‘grond onder je voeten’ voor het begin van de duiding. Bedenk dat je een ‘vrije geest’ moet hebben, zodat je intuïtie kan stromen. Hoe voelt het aan? Het interpreteren vraagt om zowel de werking van hart als hoofd. Bij Station 1 heb je nu een indruk van het beginpunt van het gestelde probleem. Hierna volgt de interpretatie van Station 2.

Het motto van Station 2 is: *‘hoe het groeide’*. Het trigram van het Station is het Zachtmoedig-indringende, de Wind ☵. Bij Station 1, de Donder, ging het over zoiets als ‘het openbarsten van een kiem’. Bij Station 2 kun je dan zeggen dat het gaat over het ‘wortelen van de kiem’, over hoe het zich verder ontwikkelt. Als het bij Station 1 ging over een initiatief van jezelf, dan gaat het hier over hoe dat initiatief zich uit laat werken.

Als het bij het vorige Station echter ging over iets dat je overkwam, over iets dat je leven min of meer in de war gooide, dan kan het hier gaan over hoe zich dat uitbreidt. Maat het kan ook weergeven hoe je dat zelf verwerkt. Ook nu geeft de aard van het hexagram dat op dit Station ligt aan hoe dit te duiden. De aard van dit Station is heel anders dan dat van het vorige. Van trigram Donder wordt gezegd dat het snel verloopt, de verschijningsvorm is vaak plotseling en duidelijk. Trigram Wind daarentegen duurt relatief lang, en het is veel minder duidelijk. Net als bij het natuurverschijnsel wind kun je de werkzaamheid van het trigram niet direct waarnemen. Je ziet niet de wind zelf, maar zijn effecten. En als het over wortelen gaat: dat is een proces dat zich in de grond afspeelt. Ook dat kun je niet duidelijk zien.

Eigenlijk is het duiden van de kaart op dit Station minder moeilijk dan de vorige. Want je hebt met Station 1 inmiddels al een begin van een verhaal. Daar kun je nu op aansluiten. Het duiden van deze kaart vraagt eerst om een oriëntatie, namelijk: slaat het hexagram op de vragensteller zelf, of gaat het om de ontwikkeling van het proces op zich? Door de aard van het gua (=hexagram) goed te beschouwen wordt dat duidelijk.

Verder, is er bij dit hexagram sprake van iets dat bevorderlijk is voor de ontwikkeling, of worden hier problemen te berde gebracht? Zo vorm je je een goed idee over deze fase in je duiding en heb je de mogelijkheid het ontstaan en de ontwikkeling van het vraagstuk te overzien. En kun je overgaan tot de interpretatie van het volgende Station.

Dat is het Station van trigram het Zich-hechtende, het Vuur ☲. Het motto van dit Station is: *'hoe het eruit ziet'*. Je kunt dit opvatten als *'hoe het verschijnt'*, maar ook als *'wat je er van kunt kennen'* en zelfs *'hoe het gekend wordt'*. Deze begrippen zijn allemaal attributen van het trigram Vuur. En als je opnieuw kijkt naar het verhaal uit het begin, dat van de kiem, ook dan is er een soort van logische ordening. Eerst brak de kiem open, toen wortelde die zich en hier komt die tot zichtbaarheid, zij komt als het ware bovengronds. Gaat de legging gaat over persoonlijkheidsontwikkeling kun je hier spreken over de ontwikkelde identiteit, over volwassenheid. In ieder geval is de manifestatie hier zichtbaar, kenbaar.

Over het algemeen wordt Station Vuur verbonden met succes. Dat sluit dan ook aan op het begrip volwassenheid. Verder is het trigram verbonden met veiligheid en ook met de kring van relaties om je heen.⁴ Het Station behelst verder dat waar je verantwoordelijk voor bent (een tekst bij Vuur is onder meer *'Zorg voor de koe geeft geluk'*). Of waar je verantwoordelijkheid voor voelt. Als het hexagram op dit Station de positieve sfeer van het trigram ondersteunt zit je goed (voor zover). Is het gua eerder

problematisch van aard, dan kom je te weten *'waar de schoen wringt'*. En dat is vaak ook iets waar je je voordeel mee kan doen. Want hoe het ook is, of waar het ook over mag gaan; dit Station en de daarop verschijnende kaart liggen in het gebied van het kenbare, van het rationele. Het is belangrijk je te realiseren dat de werkzaamheid van het Station in het heden ligt, terwijl de vorige twee kaarten meestal over het verleden gaan. Wel is het zo dat de eerste drie kaarten in een sterk organisch verband staan. Dat is bij het volgende Station minder expliciet.

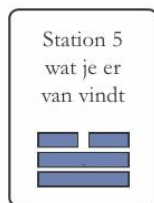

Station 4, dat trigram Aarde draagt, heeft als motto *'interactie met de omgeving'*. In het verhaal van de kiem kwam eerst het openbreken van de kiem. Daarna kwam

de wortelvorming en vervolgens verscheen die boven de grond, werd zichtbaar. Op dit nieuwe Station krijgt de plant te maken met de ruimere omgeving, met de survivalcondities. Het trigram van dit Station is het trigram Aarde, het Ontvangende ☷. Alle lijnen van het trigram zijn yin, dus receptief en volgbaar. In het Oordeel van hexagram het Ontvangende staat ondermeer: *‘De Leerling kan iets ondernemen. Neemt hij de leiding dan verdwaalt hij, volgt hij dan vindt hij leiding.’* Het is daarmee een gegeven dat de vrager hier geen initiatieven kan ontwikkelen. Het gaat vooral om het gewaarzijn of gewaarworden van de reacties van de buitenwereld op zijn ontwikkeling. Het gaat er om wat de wereld voor mogelijkheden biedt.

Deze plaats is ook verbonden aan de opbrengst tot nu toe. Waar Station Vuur volwassenheid weergeeft, is er hier sprake van rijping. De eerste twee kaarten zijn verbonden aan het voorjaar, aan de lente. Station Vuur is dan te zien als zomer, en dit Station is te relateren aan de zogeheten ‘Indian summer’, aan de hoogzomer. De periode van vlak voor de oogst. Een positief hexagram op deze plaats geeft winst of erkenning weer. Als dat echter anders ligt, dan geeft de kaart weer hoe je je kunt aanpassen aan de omstandigheden. Of wat je nu eenmaal moet accepteren. Het taoïstisch gegeven dat het geen zin heeft ‘tegen de stroom in te zwemmen’, het ‘wei wu wei’, is hier bij uitstek van toepassing. Dat zou slecht tot ‘verdwalen’ leiden.

Van alle Stations staan deze en de vorige plaats het sterkst in relatie tot de omgeving. Maar bij het vorige Station Vuur gaat het om de onmiddellijke omgeving. Het huidige Station Aarde gaat eerder over de ruimere omgeving, iets wat je zou kunnen noemen ‘de buitenwereld’. Als de vraag bijvoorbeeld een artiest betreft dan zou je hier ‘het publiek’ kunnen zien. Terwijl je bij Vuur zou spreken van de ‘crew’. Het gaat hier dus over hoe te dealen met de reacties van de wereld. Dit Station is niet verbonden met wat je ervan vindt, want dat wordt aangegeven door het volgende Station.

Dat volgende Station heeft trigram het Meer, het Blijmoedige ☵ als teken. Het motto is *‘wat je er van vindt’*. Het gaat dus over je mening die je momenteel hebt. Van alle trigram is dit teken het meest instabiele van alle. Want hoeveel meningen heb je al niet gehad? En hoe veranderlijk bleken die opvattingen wel niet te

zijn? Evenzogoed, de mens heeft altijd een mening; hij kan niet anders. Dat is ook niet erg, zolang je je maar realiseert dat je mening niet altijd, om maar niet te zeggen meestal niet, overeenkomt met de werkelijkheid. Een van de meest positieve attributen van het trigram Meer is de wijze glimlach. Andere attributen zijn betovering, verleidelijke schoonheid, maar ook scherpe opmerkingen en snijden. Samen met trigram Vuur is het trigram verbanden aan wapens; Vuur is over het algemeen defensief, Meer is vooral defensief. Het manifesteert zich in de vorm van zwaarden, messen en pijlen. De aspecten van snijden en mening maakt dat je dit Station ook kunt verbinden aan analyse. De combinatie van het hexagram op de kaart en de eigenschappen van het Station zal duidelijk maken hoe hier te interpreteren. De vraag is vooral: hoe zit het met mijn mening?

Door het attribuut van snijden is er nog een aspect te verbinden aan dit Station. Wanneer je een en ander bezieet vanuit het verhaal van de kiem van de vorige stations kom je hier bij de fase van de oogst. Dat is dan niet zozeer in materiele zin, dat vind je vooral op Station Aarde ☷. Hier gaat het meer in mentale zin, je ‘beoordeelt’ hier je oogst en bezin je je op wat je er mee kunt. Het trigram als zodanig is te relateren aan het seizoen herfst. Deze metafoor maakt meteen duidelijk dat dit Station op een organische wijze in het verhaal van de legging moet passen. Als dat gelukt is, ben je klaar om ‘naar de toekomst te gaan’. Nu ben je klaar om over te gaan tot handelen. Hoe dat te doen zie je op het volgende Station.

Je hebt nu een breed inzicht verworven. Zowel het ontstaan, de groei, de verschijning en het effect naar buiten toe van het probleem is al door de kaarten beschreven. En je hebt je een beeld kunnen vormen over wat je er zelf van denkt. Op het Station dat nu aan de orde is krijg je een beschrijving van jouw mogelijkheden voor te ondernemen actie, wat zou je zelf kunnen doen? Het trigram van dit Station heeft als symbool de Hemel, het Creatieve ☰. Van alle trigrammen is dit teken zondermeer het krachtigste, en dat in geestelijke zin. Hier kun je, binnen het kader van de ontwikkelingen tot nu toe, een creatieve draai geven aan de toestand. De kaart op dit Station geeft aan wat je mogelijkheden zijn. En vaak ook waar de grenzen van je kunnen liggen. Dit is het punt waar je beslissingen kunt nemen.

Vanaf nu is het Spel der Veranderingen veel meer op de vrager zelf gericht. Weliswaar heb je natuurlijk te maken met de bestaande mogelijkheden. Maar hier kun je, binnen de ruimte die de kaart je biedt, je persoonlijk stempel op de gang van zaken gaan zetten. Dit Station geeft de ruimte van de wilsvrijheid weer. Als het hexagram van dit Station je een goede ruimte biedt, kun je hier kwaliteit toevoegen. Dat brengt natuurlijk ook verantwoordelijkheid met zich mee, zoals alle vrijheid. Daarom is het goed en nodig de kaart gedegen te interpreteren. Geeft dit hexagram goede mogelijkheden aan, dan kun je gerust tot actie over gaan. Mocht het anders liggen; soms wordt actie afgeraden, soms wordt aangegeven waar de ‘bottlenecks’ en valkuilen zitten. Dan kun je die in je plannen opnemen. Een gewaarschuwd mens kan zich beraden, immers? Omdat het hier meestal gaat over acties die nog ondernomen moeten worden, is het ook goed om meteen te kijken naar de kaart op Station 7, want dat geeft de eventuele valkuilen en gevaren aan.

Het voorlaatste Station van de legging is dat van trigram Water, het Onpeilbare ☵. Dit trigram is verbonden met zaken als gevaar, onzekerheid, angst; maar ook zelfstandigheid, diepzinnigheid en wijsheid. Vooral bij dit Station is er een grote valkuil voor degene die de legging interpreteert. Hoe die valkuil te vermijden? Dat kun je als volgt doen. Net als bij de

andere Stations is het goed om te kijken naar het Oordeel van het bijpassend hexagram. In dit geval is dat hexagram 29, het Onpeilbare, het Water:

HET HERHAALDE ONPEILBARE. WAARACHTIGHEID GEEFT SUCCES IN HET HART. GAAN GEEFT VERHEFFING.

Met andere woorden: bij dit Station gaat het niet zozeer over werelds succes, noch gaat het over gevaren. Het gaat eerder over waarachtigheid en het volgen van de weg van het hart.

Omdat dit Station een uitspraak doet over de toekomst, is het nodig dat de I Tjing geen ‘toekomstvoorspeller’ is. Dat wil zeggen dat het geen uitspraken doet in determinerende zin. Het Boek der Veranderingen zegt niet: ‘zo zal het gaan’. Het boek is een adviseur; de aanwijzingen zijn gericht op het bewaren van je persoonlijk evenwicht, jouw

‘equilibrium’. Het hexagram dat staat op de kaart die op dit Station valt kan grofweg gezegd in drie richtingen wijzen.

- Het kan voorspoedig verlopen, de weg ligt open.
- Er kunnen hindernissen verschijnen, samen met suggesties van de I Tjing hoe hier mee om te gaan.
- Er kunnen hindernissen verschijnen, die je niet kunt oplossen. Als dit het geval is, is het aan te raden goed naar het organisch verband van de gehele legging te kijken of je ‘deze weg wilt inslaan’, om met Javary te spreken. Vooral de kaart op de Stations 6 en 8 geven hier aanwijzingen. Realiseer je dat je op het moment nog vrij bent in het kiezen van je weg; soms kan je beslissing zijn deze weg niet te gaan, soms kan het zijn dat je beslist in de geest van de uitspraak: ‘hier sta ik, ik kan niet anders’.

De beslissing die volgt in verband met Station 7, is niet zozeer een beslissing van het verstand, maar eerder die van het hart. Het trigram Water, het Onpeilbare is mede te verbinden aan hartsaangelegenheden en ook aan de loop van het lot. In het trigram is de Menslijn actief, de lijnen van Hemel en Aarde zijn passief. In het legpatroon kun je trigram Water zien als de mens die zijn eigen weg gaat, zoals water dat doet. Het hexagram van de kaart geeft inzichten voor het volgen van die eigen weg.

Het laatste Station van de legging heeft trigram Berg, het Stilhouden als teken. Het motto van het Station is: *‘waar het op uitkomt, het resultaat’*. Je zou ook kunnen zeggen dat dit Station verteld wat er uiteindelijk over blijft van dit hele gebeuren. Daarmee is de duiding van dit Station anders dan bij de anderen. Veelal is het zo dat je bij dit Station ziet *hoe je je dit later zult herinneren*.

Maar het kan ook weergeven *wat je ervan overhoudt*. En dat kan zowel in geestelijke als materiele zin zijn. De kaart op dit Station kun je beschouwen als een soort van optelsom van de gehele cyclus.

De strekking kan bijvoorbeeld zijn: ‘eind goed, al goed’. Maar het kan ook vertellen dat het allemaal minder belangrijk blijkt te zijn dan je oorspronkelijk dacht. Ook zal het weergeven in hoeverre deze cyclus van invloed is op je verdere leven.

Hoe dan ook, de geldingskracht van dit Station is afhankelijk van je voorgaande acties en reacties gedurende het voorgaande proces. Want het Spel der Veranderingen is evenals de I Tjing zelf, geen toekomstvoorspeller. Als je handelingen buiten de orde van de voorgaande kaarten valt, als je een andere weg hebt bewandeld, dan bereik je deze kaart niet. Dan hebben de zaken een ‘andere weg’ genomen. Want het Boek der Veranderingen gaat uit van een vrije wil. En niet alleen je eigen wil, maar ook angsten of begeerten kunnen je op een andere koers zetten. Wel is het zo dat de voorgaande Stations dat waarschijnlijk aangegeven hebben. Maar ook kan het zo zijn dat dit laatste Station dat al aangeeft.

Met de interpretatie van dit laatste Station is de cyclus in principe rond. Maar..., op dit punt is het erg goed om met de kennis en het inzicht wat je nu hebt verworven over het proces, opnieuw te kijken naar de kaart die op Station 0 ligt, de kaart *‘waar het om draait’*. Want het is eigenlijk pas nu, na de interpretatie van de hele cyclus, dat die kaart zich verduidelijkt. Je kunt namelijk zeggen dat middelste kaart het Tao, de essentie van het proces, van deze cyclus weergeeft. Het is pas bij deze heroverweging van deze kaart dat het mogelijk wordt de volle betekenis van de legging te overzien.

Noten:

- 1 Hexagram 16, de Geestdrift, tweede lijn
- 2
- 3 Voor het hele verhaal, zie I Tjing Essenties, pagina 371
- 4 In mijn boek I Tjing Essenties kun je vele attributen van de diverse trigrammen vinden.

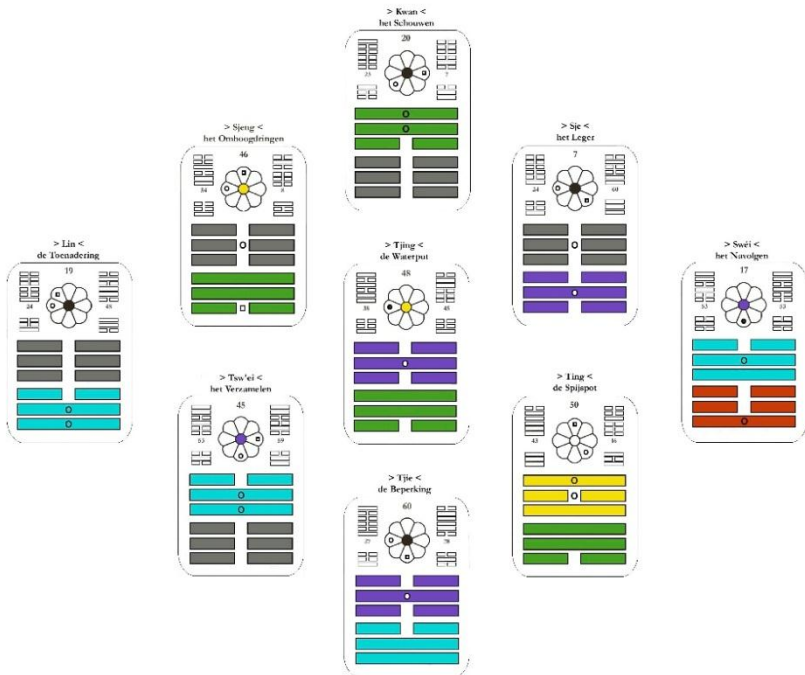

Eerste laag

Uitleg van een kaartlegging

Han Boering

3 Eerste Laag

Na de beschouwelijke introductie op het legpatroon kunnen we overgaan tot het bespreken van een kaartlegging. Daar heb je dus een voorbeeld voor nodig. Na enig overweging, want hoe doe je dat nu weer, besloot ik om het probleem voor te leggen aan het Spel der Veranderingen zelf. Ik vroeg: *‘Hoe kunnen de mensen inzicht krijgen in hoe het spel voor hen werkt?’*. Ik waste de kaartenⁱ en spreidde het pak op tafel. Daarna trok ik de negen kaarten ‘blind’ⁱⁱ uit het pak en legde ze volgens het legpatroon uit (nog steeds blind). Vervolgens wordt de legging geopend, te beginnen met de middelste kaart. Dit openen van de eerste kaart is altijd een spannend moment. Wat zal de I Tjing zeggen over de essentie van de gestelde vraag? Geeft de kaart goede mogelijkheden of wordt het juist een problematische setting? De eerste kaart bleek te zijn: hexagram 48, de Waterput. Het karakter van het hexagram is ‘ching’ 井.

De kaart op Station 0, de centrale kaart

Deze kaart op deze plaats bracht een soort van schok bij mij teweeg. Ten eerste is dit hexagram sterk verbonden aan de ‘geboorte’ van het spel, zoals al eerder verteld is. Ten tweede is er in de literatuur een verband van dit gua met de Lo-Shu, het legpatroon van de kaarten. Ten derde is er ook nog een intuïtieve connectie die mij onmiddellijk opviel. Het primitieve karakter van het hexagram dat hier aan de linkerkant staat, uit de tijd dat de I Tjing geschreven werd, heeft namelijk een stip op het middelste vakje. Dat geeft de plaats aan van de waterput, temidden van de te bevoelien velden. En dat is tevens precies de plaats aan waar deze kaart ligt in het patroon. Een vierde reden wordt uitgelegd bij het hoofdstuk over laag 3, over de Tracés. Het is alsof het spel hier zegt: ‘het gaat over mij. Ik ben de bron voor het inzicht!’ Meteen was mijn twijfel over deze aanpak verdwenen, dit was het juiste spoor. Dat was weer een van die kenmerkende momenten waarop het kaartspel verrast, waarop het een ‘aha-erlebnis’ te weeg brengt. Maar nu is het tijd voor het interpreteren van deze kaart. Dat begint bij het Oordeel en het commentaar van het hexagram:

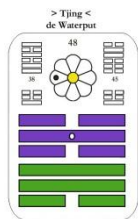

DE HOOFDSTAD VERANDERT, MAAR DE BRON VERANDERT NIET. GEEN TOENAME, GEEN AFNAME. ZIJ GAAN EN KOMEN, MAAR DE BRON BLIJFT DE BRON. ALS HET WATER BIJNA IS BEREIKT MAAR HET TOUW IS TE KORT OF WANNEER DE KRIJK BREEKT, DAN BRENGT DAT ONGELUK.

Het Zachtmoedige in het Water. Het Water is boven. De Waterput. De Waterput geeft voeding en put zich niet uit. De stad verandert, maar de Waterput verandert niet. De sterken houden het midden. De Waterput: als het water bijna is bereikt maar het touw is te kort; dan is er nog geen resultaat. De kruk breekt; dat geeft ongeluk.

Hier tekent het Spel der Veranderingen zich als een bron van kennis en inzicht. De I Tjing vertelt erbij dat het niet afhankelijk is van cultuurvormen (*de hoofdstad verandert, maar de bron verandert niet*). Daarmee wordt een van de wonderlijke eigenschappen van het Boek der Veranderingen zelf getekend. Het boek is inderdaad onafhankelijk van een bepaalde cultuur, zoals ons hedendaags gebruik ervan bewijst. Het is toch wel heel wonderlijk dat een orakel van een dergelijke ouderdom en een zo vreemde en oude maatschappijvorm voor ons in het digitale tijdperk nog bruikbaar is.

Een ander leuk aspect van de tekst *De stad verandert, maar de Waterput verandert niet* is de volgende interpretatie. De meeste mensen die deze handleiding gebruiken zijn al langer met de I Tjing bezig. Maar dat zal dan met de traditionele wijzen van raadplegen zijn, zoals het muntorakel of het duizendblad. Het Spel der Veranderingen is een nieuwe manier van raadplegen, met een geheel andere structuur, als het ware een *nieuwe hoofdstad*. Maar *de bron blijft de bron*, nog steeds wordt het oude vertrouwde Boek der Veranderingen de bron voor alle informatie gebruikt.ⁱⁱⁱ

Verder geeft de tekst van het Oordeel van de Waterput aanwijzingen voor het gebruik van het kaartorakel. De bruikbaarheid van het orakel hangt mede af van 'hoe diep je kunt gaan'. Als je '*touw te kort is*', zijn je middelen om het orakel te peilen niet voldoende. Dit geeft mij aanleiding voor een welgemeend advies. Als je een legging hebt die je niet meteen goed kan vatten, leg die dan een tijdje weg en bekijk hem later opnieuw. Veelal ga je na een rusttijd

opeens zien wat de portee van de legging is. Geef het zijn tijd, en inzicht zal volgen. Ga zeker niet forceren, want dan ‘*breek je de kruik*’.

Dat kan inhouden dat je door geforceerde interpretaties je talent tot duiden om zeep brengt. En dat zou jammer zijn, want het spel kan veel geven. Stop dus geen ideeën of feiten in je duiding die je niet echt ziet. Hoe graag je dat misschien zou willen. Hoe langer je met het spel werkt, des te duidelijker je gaat voelen of je intuïtie klopt. Blijf kritisch; ‘is dit intuïtie of is dit fantasie?’ Dit geldt trouwens ook voor het werken met de I Tjing in het algemeen.

De intuïtie kenmerkt zich door een bepaald gevoel van helderheid of zekerheid. Voel je die niet, laat het interpreteren dan verder maar even. Meestal is die onzekerheid het gevolg van een soort van vooronderstellingen of verwachtingen, vaak verbonden met angst of begeerte. Het gaat bij het interpreteren van het kaartorakel vooral om je concentratie. Is die niet ‘puntig’ genoeg, dan is *je touw te kort*. Ben je te veel gebonden aan je verwachtingen, dan *breek je de kruik*. Gun jezelf ook de tijd om te leren omgaan met het spel; tijd en routine impliceren elkaar.

Naast de tekst van het Oordeel en de overige eigenschappen van het hexagram, is er nog een tekst die bruikbaar kan zijn. Het Oordeel is een tekst die de tijdgeest van een gua weergeeft, ‘*waar wil het heen?*’. Daarnaast is er de tekst het Beeld. Die tekst is verbonden aan de trigrammen die het hexagram vormen. Die teksten zijn verbonden aan de structuur van een gua, *hoe steekt het in elkaar?*. Er wordt gezegd dat deze teksten aangeven hoe je dingen kunt maken. Het Beeld van de Waterput zegt:

**BOVEN HET HOUT (☵) IS HET WATER (☵): DE WATERPUT (☵ ☵).
OVEREENKOMSTIG: DE LEERLING ZET HET VOLK AAN HET WERK
EN HIJ STIMULEERT ONDERLINGE HULP.**

Uit deze tekst is af te leiden dat het Spel der Veranderingen ook goed bruikbaar is voor het duiden voor anderen. De waterput is traditioneel de plek waar de mensen samenkomen en kennis en wederwaardigheden uitwisselen. Als je de kunst van het interpreteren enigszins eigen hebt gemaakt kun je ook voor anderen kaartleggen. In China was de I Tjing hét middel voor het adviseren van andere mensen.

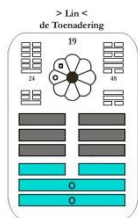
De nu volgende opmerking kan heel goed strikt persoonlijk zijn, maar ikzelf heb de ervaring dat voor anderen de kaart lezen vloeiender gaat dan voor mijzelf. Mogelijk komt dat door het hardop vertellen wat je 'leest'. In ieder geval is het zo dat, als ik voor mij zelf leg en geen greep krijg op de kaarten, ik hardop aan mijzelf vertel wat ik zie. Dan komt het duiden veelal 'vlot'. Maar dat kan heel goed persoonlijk zijn.

In ieder geval zijn we zover wel klaar met het duiden van de centrale kaart. De kaarten die gelegd zijn staan hieronder:

- In het midden ligt de kaart die weergeeft: waar het om draait.
- Hexagram 48, de Waterput.
- Trigram Donder, het Opwindende: hoe het begon.
- Hexagram 19, de Toenadering.
- Trigram Wind, het Zachtmoedig-indringende: hoe het groeide.
- Hexagram 46, het Omhoogdringen.
- Trigram Vuur, het Zich-hechtende: hoe het zichtbaar is, wat je ervan kunt kennen
- Hexagram 20, het Schouwen.
- Trigram Aarde, het Receptieve: de interactie met de omgeving, de 'setting'
- Hexagram 7, het Leger
- Trigram Meer, het Blijmoedige: wat je ervan vindt, je mening
- Hexagram 17, het Navolgen.
- Trigram Hemel, het Creatieve: wat je er zelf aan kunt doen
- Hexagram 50, de Spijspot.
- Trigram Water, het Onpeilbare: waar je doorheen gaat
- Hexagram 60, de Beperking.
- Trigram Berg, het Stilhouden: waar het op uitkomt, het resultaat
- Hexagram 45, het Verzamelen.

De kaart op Station 1, de Donder

Bij de kaart op Station Donder (1) is het motto ‘*hoe het begon*’. Hier, bij deze vraagstelling, is het eerder ‘*hoe het begint*’, want het hele proces moet nog beginnen. Op deze plaats ligt hexagram 19, de Toenadering. Het Oordeel en het commentaar van het gua zijn:

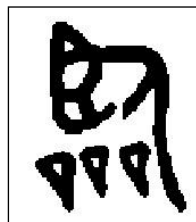
**VERNIEUWING, SUCCES, VOORDEEL,
STANDVASTIGHEID. KOMT DE ACHTSTE MAAND DAN
GEEFT DAT ONGELUK.**

De Toenadering. Het vaste dringt binnen en groeit. Blijmoedigheid en volgzzaamheid. Het vaste staat centraal en resoneert. Groot succes en correctheid. Het hemelse Tao. Komt de achtste maand dan is er ongeluk: het verval komt over niet al te lange tijd.

Het karakter van de naam van dit hexagram is ‘臨’^{iv}. De meest gangbare interpretatie van dit karakter is dat een minister toenadering en communicatie (䷒) zoekt met het volk (䷌). Hij gaat serieus en met sympathie op hun ideeën in. Dat is op zichzelf gunstig, want het Oordeel heeft de complete mantra van de I Tjing in zijn tekst: ‘*vernieuwing, succes, voordeel en standvastigheid*’. Maar er wordt een waarschuwing toegevoegd in de vorm van de ‘*achtste maand*’, want die brengt ongeluk. De Chinese achtste maand is oktober. Hexagram 19, de Toenadering, staat in de yin-yangjaarcyclus voor de tweede maand.^{iv} Alle teksten van de I Tjing zijn uiteraard voor meerdere interpretaties vatbaar. Zo is het ook bij deze strofe. Hier wordt in ieder geval een beperkte periode aangegeven. Maar er zijn meer mogelijkheden.

Het primitieve karakter uit de tijd dat de I Tjing geschreven werd (zie afbeelding rechts) geeft een man weer met een groot oog die voorovergebogen naar wat objecten kijkt. Hij wil begrijpen wat hij ziet. Je kunt aan de hand hiervan heel goed stellen dat het bij hexagram de Toenadering gaat over het bestuderen van iets, en wel met grote interesse. Studie is een goede bezigheid, het kan leiden tot kennis en inzicht. Maar, en daar klinkt de waarschuwing uit het Oordeel opnieuw door, het moet uiteindelijk ergens toe leiden.

De ‘achtste maand’ is ook verbonden met een ander hexagram. Dat is gua 20, het Schouwen. Daar wordt een autoriteit weergegeven die vanaf een hoge positie ‘met een koel oog’ naar de wereld kijkt. Bij een combinatie van deze twee hexagrammen gaat de oorspronkelijke sympathie van de minister over in een koele, zakelijke benadering. Dat dit een ongunstige ontwikkeling zou zijn spreekt vanzelf. Dit hexagram 20, het Schouwen, de ‘achtste maand’ komen we verderop in de legging op Station 3 tegen. Zou dat nu ‘ongeluk’ betekenen? Daar komen we bij Station Vuur (3) op terug.

Wat kaart 19, de Toenadering zelf betreft is de interpretatie van dit hexagram in deze situatie verre van moeilijk. De leergierige gebruiker wil leren werken met het Spel der Veranderingen en begint met het bestuderen van een kaartlegging. Dat patroon ziet er eerst uit als waren het losse kaarten (de objecten waar ‘het grote oog’ naar kijkt). Hij vraagt zich af hoe die met elkaar in verband te brengen, zodat hij overzicht en inzicht krijgt. Hij zoekt als het ware toenadering tot het orakel.

Ook hier is het mogelijk om de tekst ‘het Beeld’ op te nemen in de interpretatie. Dat is overigens wel vaak, maar niet altijd het geval. Of deze tekst gebruikt kan worden in de duiding is afhankelijk van de gestelde vraag en de functionele betekenis van het hexagram binnen de legging. De tekst van het Oordeel geeft de tendens van een tijd weer, het Beeld gaat meestal in op het intern functioneren, over de innerlijke structuur. Veelal gaat het dan over een duiding van de samenstellende trigrammen. Je kunt per geval kijken of de tekst ‘aanslaat’ in je interpretatie. De tekst van het Beeld:

BOVEN HET MEER IS DE AARDE, DE TOENADERING.

OVEREENKOMSTIG: [IN DIT GEVAL:] HET SPEL IS ONUITPUTTELIJK IN ZIJN WENS TE ONDERRICHTEN EN HIJ IS VERDRAAGZAAM NAAR HET GEHELE VOLK.

Je kunt dat hier zien als een wens van het spel de ontwikkeling van de gebruiker ruimhartig te ondersteunen. Als het de speler niet meteen lukt, dan wordt dat geaccepteerd; het spel is *onuitputtelijk in zijn wens te onderrichten*. Daar is nog iets aan toe te voegen. Een van de merk-

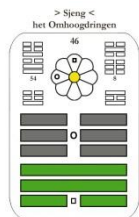
waardige eigenschappen van de I Tjing is, dat het zich aanpast aan de gebruiker (zijn/haar talent wordt wel voorondersteld). De Yi werkt immers door middel van resonantie. Het spel zal dus in principe aansluiten op de mogelijkheden van de speler.

Een ander opvallend ding in de tekst van het Beeld is dat er wordt gesproken over ‘*onuitputtelijk*’, terwijl het centrale gegeven hexagram de Waterput is. De relatie tussen de kaarten 19 en 48 wordt hierdoor versterkt. Met andere woorden: er is eigenlijk geen limiet aan het gebruik en de toepassing van het Spel der Veranderingen.

Het leggen van dergelijke ‘dwarsverbanden’ in de teksten past helemaal binnen de Chinese geest van het orakel. En daarmee ook binnen de ‘geest van de I Tjing’. Het leggen van verbanden op basis van een tekst is een van de meest favoriete bezigheden van de Chinese intelligentsia. Hier hebben de intuïtie en het associatievermogen ‘vrij spel’.

De kaart van Station 2, de Wind

Station 2 vertelt ‘*hoe het groeide*’ (in verband met de gestelde vraag wordt het ‘*wat er groeit*’). Het trigram van dit Station is Wind, het

Zachtmoedig-indringende ☴. Dit Station is uit op groei, en wel door gebruik van, en aanpassing aan, de bestaande condities. Bij obstakels forceert het Station niets, maar groeit om die obstakels heen. Hier treffen we hexagram 46, het Omhoogdringen ☴ aan. Dit gua heeft als Oordeel en commentaar:

Vernieuwing, Succes. Voordeel door de Grote Man te zien. Geen vrees. Opbreken naar het Zuiden brengt geluk.

Het zwakke stemt overeen met de tijd; het Omhoogdringen. Zachtmoedig en volgzzaam. Het vaste is centraal en resoneert. Daardoor groot succes als je de Grote Man ziet. Geen angst, maar vreugde. Opbreken naar het zuiden heeft succes. Hij kan zijn wil uitvoeren.

Dit hexagram heeft als belangrijkste strekking iets dat omhoog streeft, bij voorbeeld zoals iemand die promotie maakt. Hier, bij deze vraag, gaat het over de groei van het geestelijk vermogen van de mens, over zijn bewustwording. Een van de kenmerkende eigenschappen van het hexagram is dat die progressieve ontwikkeling stap voor stap omhoog

gaat. Dat is anders dan bij de andere vooruitgangshexagrammen 53 en 35. Gua 53, de Geleidelijke Ontwikkeling volgt de wegen der geleidelijkheid, het gaat gestaag door met zijn ontwikkeling. Hexagram 35, de Vooruitgang, brengt plotselinge inzichten met zich mee, daar is het alsof de zon opkomt. Bij het Omhoogdringen is de vooruitgang te vergelijken met het beklimmen van een ladder; tree voor tree klim je op.

In het leerproces van het werken met het spel zal dit zich dan ook voor gaan doen. De beslissing om met het leerproces te beginnen kun je zien alsof je een zaadje hebt gezaaid. Bij het Omhoogdringen vormt dat zaadje wortels (䷁) onder de aarde (䷁). Daarna worstelt die plant zich stap voor stap omhoog.^v De plant wil boven de grond komen. Ook de gebruiker van het spel wil ‘in het licht komen’. Iedere keer als je een stap verder bent gekomen,

als je een inzicht hebt verworven, volgt een rustperiode. Als je dan rustig, zonder forceren doorgaat, volgt er op een gegeven moment weer een stap omhoog. Maar een en ander gaat wel met inspanningen gepaard. Het proces wordt goed weergegeven door de prent hiernaast, die traditioneel bij het hexagram hoort.^{vi} Het is bij dit teken niet alleen een zaak van werken aan het materiaal. Dat zie je in de prent als het schaven aan de balk. Het is ook werken aan je eigen helderheid, dat wordt gesymboliseerd door het polijsten van de spiegel. Hexagram 46, het Omhoogdringen zal ook je zelfbeeld verfijnen, je ziet jezelf immers in die spiegel. Vergis je niet, het regelmatig werken met het Spel der Veranderingen zal ook invloed hebben op de manier hoe je de werkelijkheid ervaart. Alleen al het besef dat alles wat zich voordoet in het leven een cyclische geaardheid heeft, heeft zo zijn gevolgen. Het idee dat alles ontstaat, groeit, blinkt en weer verzinkt wordt onderdeel van je wereldvisie. Alleen dat al is een verrijking van de ziel.

Een ander ding waar je mee te maken krijgt in dit leerproces is onzekerheid. Het Oordeel geeft dat aan met de aansporing ‘Vrees niet’. Als een hexagram spreekt over vrees, dan houdt dat meestal in dat die vrees zich ook voor zal doen. In dit proces zal zich dat voor kunnen

doen als een gevoel van ‘kan ik dat kaartleggen wel leren?’ De raad van het Oordeel is dan om ‘*op te breken naar het zuiden*’. De tekst ‘het zuiden’ verwijst naar trigram Vuur. Dat is het trigram van Station 3. En daar ligt hexagram 20, het Schouwen. Kijk dus maar naar wat je wel begrepen hebt en beschouw dat met aandacht. Als je je over eventuele faalangst heen zet, zul je zien dat je resultaat kunt boeken.

Het is wel waar dat je bij een latere beschouwing van de legging meer ziet, maar dat blijft zo. Hoe geroutineerd je ook wordt, vrijwel altijd zal een latere beschouwing nieuwe ideeën opleveren. Dat is juist zo fascinerend bij dit spel. ‘Klim maar door’, hoe ‘hoger’ je komt op de denkbeeldige ladder van het Omhoogdringen, des te meer ‘overzicht’ je krijgt. Het gegeven ‘stap voor stap’, dat bij hexagram het Omhoogdringen hoort, zie je ook terug in de tekst het Beeld:

BINNEN IN DE AARDE GROEIT HET HOUT: HET BEELD VAN HET OMHOOGDRINGEN. OVEREENKOMSTIG: DE LEERLING WIJDT ZICH AAN ZIJN KRACHT. DOOR KLEINE DINGEN OP TE STAPELEN KOMT IETS HOOGS EN GROOTS TOT STAND.

Ook hier zie je de gefaseerde groei terug, nu niet als stap voor stap of tree voor tree, maar als ‘*kleine dingen opstapelen*’. Zie iedere stap, iedere tree en ieder ‘dingetje’ dat aan je begripsvermogen wordt toegevoegd, als een bevestiging van je groeiproces. Uit eigen ervaring kan ik vertellen dat hoe lang je ook bezig bent met het spel, nieuwe groei zich steeds weer voor zal doen. Iedere stap is steeds weer een reden tot vreugde.

Er is nog een laatste opmerking in verband met hexagram 46, het Omhoogdringen op deze plaats. De structuur van het hexagram bestaat uit trigram Aarde (☷) boven en trigram Wind (☴) beneden. Het trigram van het Station is ook Wind (☴). Je kunt in zo'n geval zeggen dat het hexagram zich hier ‘thuis voelt’. In dit geval wordt de wil tot groeien van het innerlijke trigram Wind hier door het Station ondersteund en versterkt.

Als een hexagram een trigram heeft dat overeenkomstig is met die van het Station wordt de werking van dat trigram ondersteund. Of dat gunstig of ongunstig uitwerkt, moet je per geval bekijken. Maar het mag zeker aandacht krijgen, het is een ‘*betekenisdraager*’. Deze regel geldt voor alle hexagrammen op alle Stations. In het geval van hexagram 46, het

Omhoogdringen op Station Wind is het duidelijk gunstig. Kan zo'n combinatie ook ongunstig zijn? Jawel, ligt er nu bijvoorbeeld hexagram 18, het Werk aan het Bedorvene op dit Station, dat is zeker niet gunstig. Het bederf wordt in het hexagram weergegeven door trigram Wind . Het stoppen daarvan wordt weergegeven door trigram Berg . Als het bederf versterkt wordt mag dat toch zeker als ongunstig gezien worden. Dus het beoordelen van dit soort coïncidenties is iedere keer weer anders.

De kaart van Station 3, het Vuur

Station 3 met trigram Vuur heeft als gangbare motto *'hoe het zichtbaar is, wat je ervan kunt kennen'*. Maar omdat het hier over een voorbeschouwing van een proces gaat, moet dat wat aangepast worden. Hier zou je kunnen zeggen *'wat er zichtbaar zal worden, hoe het zich zal manifesteren'*. Het trigram van het Station is trigram het Zich-hechtende, het Vuur (). Dat trigram is onder andere verbonden aan succes. In combinatie met de gestelde vraag betekent deze kaart op dit Station datgene wat je tot stand wilt brengen, wat je als succes beschouwt. Op deze plaats viel kaart 20, het Schouwen, de Contemplatie. Het Oordeel en het commentaar dit gua:

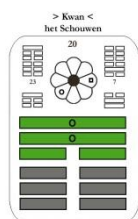
DE HANDEN GEWASSEN MAAR HET OFFER IS NOG NIET GEBRACHT. WAARACHTIGHEID EN WAARDIGHEID.

Confuciaans commentaar: het grote schouwen heeft een plaats boven. Volgzaam en Zachtmoedig-indringend. Centraal en correct schouwt hij alles onder de hemel. Het Schouwen; de handen gewassen, maar het offer is nog niet gebracht. Waarachtigheid en waardigheid. Beschouwing van beneden en tevens verandering. Beschouwing van het hemelse en geestelijke Tao; de vier seizoenen raken niet in de war. De wijzen gebruikten het geestelijke Tao om te onderwijzen en alles onder de hemel gehoorzaamde.

Uit het commentaar valt af te leiden dat het hier niet alleen gaat over een beschouwelijke benadering van de dingen. Het gaat tevens over het verandering van de zaken. Dit is met het oog op het goed verlopen van de cyclus: *de vier seizoenen raken niet in de war*. Het schouwen is dus niet alleen maar een passieve toestand. In *de I Tjing voor de 21ste Eeuw* wordt het volgende anekdotische verhaal over dit hexagram verteld:

Als in China in de oudheid de zaken in een dorp steeds maar niet goed wilde vloten, bouwde men in dat dorp een toren. Daarna werd een speciale monnik uitgenodigd om zich over het probleem te buigen. (...) De monnik nam dan plaats in die toren en schouwde de situatie in het dorp, totdat hij tot een oordeel was gekomen. Daarna verliet hij de toren en bracht verslag uit over de veranderingen die nodig waren om de zaken weer beter te laten verlopen.

Met enige fantasie kun je dit verhaal lezen als een associatie met iemand die werkt met het Spel der Veranderingen. Beiden houden zich bezig met het contemplatieve observatie. Het doel van die observatie is niet alleen om tot inzicht te komen, maar ook om een verbetering van de gang van zaken mogelijk te maken.

Naast het Oordeel speelt in dit geval ook de vorm van het hexagram een rol bij de interpretatie. De toren van de monnik kun je terugzien in de vorm van het hexagram

䷓. Het karakter van het hexagram is 觀.

Etymologisch geeft dit karakter het jagen van de reigers weer. Als je zo'n vogel wel eens geobserveerd hebt snap je meteen wat er bedoeld wordt. Het dier staat volkomen

bewegingsloos op een (hoge) poot, totdat hij een prooi ziet. Hij is als het ware zijn eigen uitkijktoren. Hij staat absoluut roerloos, maar ziet hij zijn prooi, dan is het meteen: 'beet'! De verstilde houding van het dier kun je verbinden met de vorm van het hexagram. De lijnstructuur van het hexagram lijkt namelijk qua lijnstructuur op die van trigram Berg, het Stilhouden

(䷓ - ䷓).^{vii} De speler van het spel handelt op soortgelijke wijze als de reiger, hij schouwt de legging tot 'het kwartje valt'. Dat doet hij, net als de reiger, met onverdeelde aandacht. Deze vorm van concentratie is een voorwaarde om tot goede resultaten te komen.

Een andere voorwaarde voor een goede duiding is dat de speler zich als het ware 'boven' de problematiek stelt. Door de afstandelijkheid ten opzichte van het probleem krijg je meer overzicht. Dat houdt ook in dat als je op een vraag van jezelf legt, je de probleemstelling moet benaderen als ware het een probleem van een ander. Wellicht was dat een onderliggende reden waarom Richard Wilhelm het Oordeel anders vertaalde dan in *de I Tjing voor de 21ste Eeuw*. Waar in dat laatste boek

gezegd wordt *‘Waarachtigheid en waardigheid’*, vertaalt Wilhelm met *‘Vol vertrouwen zien zij naar hem op’*. Als je dus een legging voor jezelf doet, stel je dan voor alsof het consult voor een ander is. Je zou jezelf zonodig als ‘de vrager’ kunnen benoemen. En spreek zonodig je conclusies hardop uit. Dat is in het begin wellicht een beetje vreemd. Maar je zult ontdekken dat het dan beter lukt. Dat komt waarschijnlijk omdat de afstand tot ‘het zelf’ groter wordt, en dat is bevorderlijk voor het beschouwelijke proces. Kijk naar jezelf alsof je ‘vanuit een toren’ naar een ander kijkt. Die distantie voorkomt egoprojecties. In ieder geval wordt zo de neiging tot egocentrisme verminderd.

Over het oefenen

Het spel wordt over het algemeen gebruikt om de ontwikkeling van een bepaald proces te bezien en zo mogelijk beter te laten verlopen. Om het leerproces van het werken met het spel te versnellen is het aan te raden leggingen te doen over ontwikkelingen die zich in de wereld afspelen. Dus over grote processen waar je zelf niet direct in meespeelt, maar die wel van invloed zijn op het leven. Dat moet dan wel met *‘waarachtigheid en waardigheid’* gebeuren. Er is hier wel een ethisch verbod; en dat is dat je nooit, maar dan ook nooit ‘je neus in andermans zaken mag steken’. Dat gedrag is onwaardig, en daardoor werkt het orakel niet. Het is niet zozeer dat het orakel je dat verbiedt, het boek houdt zich niet met jou persoonlijk bezig. Het boek is niet meer dan een boek dat je al dan niet kan gebruiken. Maar het gevolg van dergelijk gedrag is dat de vrije toegang tot je ‘schone’ intuïtie geblokkeerd raakt.

Een tweede uitstekende leerschool is om leggingen te doen over ontwikkelingen uit je eigen verleden. Deze methode biedt meerdere voordelen. Ten eerste ken je het verloop van de feiten al, dus het is veel makkelijker de kaarten te duiden. Ten tweede is de spanning over wat er uitkomt veel minder. En, te derde, vaak geeft het orakel meestal nieuwe inzichten in wat er indertijd gebeurd is, en wat voor invloed dat op je huidige leven heeft. Vaak zie je dan ook hoe je het (nog) beter had kunnen doen. Dit soort leggingen kunnen nogal confronterend zijn, maar meteen ook erg leerzaam. Vaak krijg je verhelderende indrukken van verborgen motivaties van anderen (en soms ook van

jezelf). Met andere woorden: het geeft je inzicht in wat met je gebeurd is en daarmee voedt het ook je zelfkennis.

Over het werken voor anderen

Op het moment dat je enigszins gevorderd bent kun je leggingen gaan doen op verzoek van anderen. Dat is een geëigende toepassing het Spel der Veranderingen. En het past helemaal in de Chinese traditie. Een illustratie van die toepassing zie je op het prentje hiernaast, dat traditioneel bij hexagram het Schouwen hoort. Een man met een zegel (*waardigheid*) en een weegschaal (*waarachtigheid*) legt contact met 'de esoterische wereld' voor iemand die raad zoekt. Deze manier van werken met het

orakel schept natuurlijk wel grote verantwoordelijkheid. Dus vertel alleen dingen die je echt duidelijk zijn. Verder raad ik je aan dat alleen maar op verzoek te doen. Het is niet goed je op te dringen. Dat geeft op termijn vaak problemen.

Een paar tips zijn niet onnodig. De consultant (de raadgever is in het Nederlands een consulent, de consultant is de vrager) ziet dan wel '*vol vertrouwen naar je op*', maar er zijn grenzen aan wat er mogelijk is. Zo geeft I Tjing bijvoorbeeld geen exacte tijdsbepalingen. Die kun je dus ook niet geven, hoe graag de consultant dat ook wil. Je kunt alleen maar dingen zeggen die je echt ziet (Station Vuur). Een andere zaak zijn de zogeheten 'self-fulfilling prophesies'. Doe geen uitspraken met zo'n stelligheid, dat je consultant daar op gaat rekenen en er naar gaat leven, je adviseert je cliënt, maakt je instrueert hem of haar niet! Je geeft raad, je schrijft niet voor! Daar komen we later op terug bij Station 7. In deze handleiding volgen hier en daar meer adviezen voor het geven van consulten.

Het werken met het Spel der Veranderingen voor andere mensen is niet alleen een goede en menslievende daad. Het is ook inspirerend en leerzaam, het zal je inzicht in de I Tjing sterk doen groeien. En ook je mensenkennis zal toenemen. Dus het komt ook jezelf te stade. Deze

toepassing van het spel wordt ondersteund door de tekst van het Beeld. Het past dus in de geest van het Boek der Veranderingen; lees het Beeld van hexagram 20, het Schouwen maar:

DE WIND WAAIT OVER DE AARDE: HET SCHOUWEN.

OVEREENKOMSTIG: DE OUDE KONINGEN BEZOCHTEN DE VERSTE STREKEN. ZIJ BESCHOUWDEN HET VOLK EN ONDERWEZEN HET.

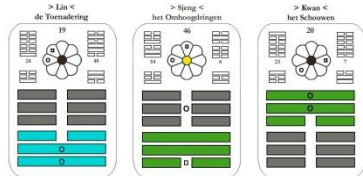
Samenvatting van de kaarten tot nu toe

Nu is er een goed moment gekomen om te kijken naar het verhaal, dat de lezing van het kaartorakel aan het vormen is. De kaarten op hun Stations zijn stuk voor stuk bekeken. Maar wat wil het orakel ons vertellen, hoe staat de zaak ervoor? Wat is de samenhang van de Stations tot nu toe? Om je daar een idee van te vormen kun je zowel naar de teksten als naar de tekens kijken. Waar zijn er raaklijnen? Wat is er opmerkelijk, welke connecties 'springen er uit'? Wat voor verbindingen tussen de kaarten spreken je intuïtie aan?

Pas op, het gaat bij het lezen van de kaarten niet over iets analytisch, het gaat in eerste instantie niet over je 'denkhoofd'. Het gaat vooral om contemplatie, beschouwen, en over je aanvoelingsvermogen, je intuïtie. Hoe dat te bereiken? Een van de meest contemplatieve bezigheden die een mens heeft is die van het vissen. Je bereidt je voor; hengel, tuig, aas en geduld zijn in orde. Is er vis? En zo ja, zal die vis dan ook bijten? Als een reiger kijkt de visser naar het water, roerloos. De prooi mag niet verstoord worden. Vage bewegingen spelen zich af in het water. Maar meteen, wanneer 'de dobber duikt' volgt onmiddellijke actie. De houding van de speler van het Spel is niet veel anders. Hij vist als een reiger. Pas als hij beet heeft, wordt hij 'wakker' en haalt de prooi binnen.

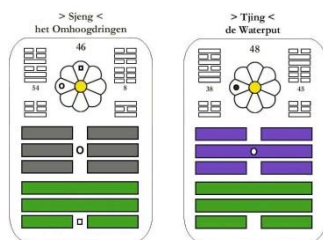
Wat opvalt bij de eerste drie kaarten is dat de teksten van de kaarten connecties hebben met leren. Bij kaart 19, de Toenadering is er de wil tot leren. Daar zijn het de kaarten die het leermateriaal leveren. Bij gua 46, het Omhoogdringen gaat het over bewustwording, wat het mooiste leerproces van de mens is. 'Wat kan ik hieruit begrijpen? Wat dringt zich aan mij op?' De kaart op het derde Station 3 het Vuur, het Zich-hechtende, heeft zaken om te beschouwen, het zoekt overzicht door afstandelijke contemplatie. Ook dat is iets wat een leerproces is. De teksten van de eerste en de derde kaart spreken beiden over te geven

onderwijs. De eerste zoekt kennis, de derde onderwijst. De ontwikkeling die op de eerste drie Stations geschetst wordt is in deze volgorde een ontwikkeling van leerling tot kenner en tenslotte tot leraar.

Een dergelijke ontwikkeling omhoog zie je ook in de structuur van de betrokken hexagrammen. Een kenmerkende overeenkomst tussen deze kaarten is dat er steeds twee aaneengesloten yanglijnen in een yin-omgeving staan.

Bij de eerste kaart staan het yange paar aan de basis van het hexagram. Bij de volgende kaart dringen zij letterlijk omhoog en bij de derde kaart staan zij aan de top. Bij de eerste twee kaarten staan de innerlijke trigrammen onder het trigram Aarde. Bij het laatste kaart van dit trio is dat omgedraaid, hier wordt niet van binnenuit maar van boven af naar de zaken gekeken. Dus ook hier zie je zo'n opgaande lijn. Het totaalbeeld van de eerste drie Stations is iemand die enthousiast begint met het werken met het Spel der Veranderingen (weergegeven door de Toenadering). Door er serieus mee aan de gang te gaan, gaat hij het stap voor stap beter begrijpen (het Omhoogdringen). Uiteindelijk verwerft hij deskundigheid in het interpreteren van de kaarten.

Vooruitlopend op de derde laag van het spel meld ik hier dat, als er tussen twee kaarten in de legging maar één lijn verschil is, deze lijn als veranderend in de duiding mag worden opgenomen. Dat is het geval tussen de gua's 46, het Omhoogdringen en 48, de Waterput. De

vijfde lijn van het Omhoogdringen verandert. De tekst van deze lijn geeft de relatie die dit hexagram met de centrale kaart heeft:

STANDVASTIGHEID BRENT GELUK. STAPSGEWIJS OMHOOGDRINGEN. ZIJN WIL GESCHIEDT IN HET GROOT.

Deze lijn steekt de speler een riem onder het hart. Ten eerste wordt de stapsgewijze ontwikkeling nogmaals benadrukt. Als je steeds maar doorgaat met het zoeken naar betekenissen in de leggingen, dan zal het resultaat groot zijn. Wellicht groter dan je je nu zou kunnen voorstellen; dat lijkt deze lijn te suggereren. Hoe meer je put uit de

bron (*zij komen en gaan en scheppen uit de waterput*), hoe meer je gaat begrijpen.

Een laatste punt waar we nog op ingaan bij deze samenvatting is de waarschuwing die bij hexagram 19, de Toenadering werd gegeven:

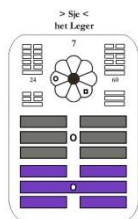
VERNIEUWING, SUCCES, VOORDEEL, STANDVASTIGHEID. KOMT DE ACHTSTE MAAND DAN GEEFT DAT ONGELUK.

Daar wordt gewaarschuwd voor ‘*de achtste maand*’, want die zou ongeluk brengen. En die achtste maand heeft onder andere hexagram 20, het Schouwen als betekenis. Toch zie je in de duiding van de kaartlegging tot dusver geen enkel signaal van ongeluk. Zoals al gesteld is, ontstaat dat ongeluk doordat de warme relatie van de Toenadering bij de overgang naar het afstandelijk hexagram het Schouwen ineens verloren zou gaan. Dat staat bekend als de zogeheten ‘repressieve tolerantie’. Dit tekent een hogere instantie die eerst doet alsof hij met je meevoelt. Maar die zich later tegen je keert en je beoordeelt op formele gronden. Die onaangename ontwikkeling zou zich voordoen als de twee kaarten elkaar onmiddellijk op zouden volgen. In deze legging gaat dat gelukkig anders. Hier wordt dat nare effect geneutraliseerd door het bewustwordingproces van kaart 46, die tussen de twee andere kaarten in ligt. Hexagram 46, het Omhoogdringen is als het ware ‘de ladder’ waarop je van het gewone niveau opklimt naar de ‘toren’ van het Schouwen. Hoe krachtig een bepaalde kaart of een combinatie van kaarten ook moge zijn in zijn werking, de samenhang tussen de kaarten in de legging heeft altijd meer gewicht.

Uit alles wat er nu gezegd is, kun je wel concluderen dat vooral de werking van Station 2 een langere tijd nodig zal hebben. Want er moet wel flink aan je inzicht gewerkt worden en standvastigheid zal nodig zijn. De lange duur bij deze legging van Station 2 wordt nog een ondersteund door de eigenschappen van het Station zelf. Dat komt voort uit het trigram van het Station, trigram het Zachtmoedig-indringende. Het trigram heeft onder andere een zekere persistentie tot attribueert, het wil doorgaan tot het zijn doel bereikt heeft. Het neemt tijd, dus gun zelf, als leerling, die tijd dan ook maar.

De kaart van Station 4, de Aarde

Op deze plaats is het motto: ‘*de interactie met de omgeving*’. Hier gaat het kaartorakel je richtlijnen geven hoe de relatie is met de wereld om je heen. Er zijn al eerder twee kaarten gevallen die betrekking hebben op relaties met de omgeving. Station 2 geeft weer hoe je je kunt ontwikkelen in een bepaalde toestand, in een omgeving waar je nog onbekend mee bent. Station 3 geeft jouw zichtbare manifestatie in de wereld, maar dat is binnen je eigen, veilige kring; binnen de jou bekende wereld. (attribuut van trigram het Zich-hechtende). Het nieuwe Station met trigram Aarde heeft betrekking op de ruimere omgeving. Je zou in het kader van de vraag kunnen zeggen: met de buitenwereld. De kaart die hier valt, draagt hexagram 7, het Leger. De tekst van het Oordeel en het confuciaans commentaar:

STANDVASTIGHEID. DE ERVAREN MAN HEEFT SUCCES. GEEN FOUT.

De menigte wordt standvastig door correctheid. Als men de menigte correct kan houden verkrijgt men werkelijk de koninklijke weg. Het vaste staat centraal en heeft resonantie.

Gaan geeft gevaar, maar het blijft flexibel. De tienduizend wezens onder de hemel zijn verontrust, maar de mensen volgen hem. Geluk. Hoe zou dat fout kunnen zijn?

Hexagram het Leger gaat vooral over organisatie en strategie. Dit is weer een van die momenten dat het kaartorakel zo'n aha-erlebnis teweeg brengt. Want bij dit hexagram gaat het om strategieën tot overleving, strategieën die kunnen leiden tot succes. Het uitgangspunt is hier: hoe te dealen met de gevaren (☵) in de wereld (☷)? Opvallend is dat de I Tjing hier niet spreekt over 'de Grote Man', maar over 'de Ervaren Man'. De term 'Ervaren Man' (丈人, zhang ren) komt maar drie maal voor in het boek. Dat is hier, bij het Oordeel, en verder bij hexagram 17, het Navolgen, bij zowel de tweede als de derde lijn. Dat hexagram komen we als volgende kaart in de legging tegen. Bij 'de Ervaren Man' gaat het niet zozeer over een geestelijke ontwikkeling of spirituele kwaliteit, dat is van toepassing op 'de Grote man'. De 'Ervaren Man' van hexagram het Leger is pragmatisch, hij weet hoe te handelen in praktische, wereldse aangelegenheden. De tweede lijn van hexagram het Leger is de enige yanglijn in het teken. De lijn staat op de

plaats van de regionale ambtenaar; dus hij staat midden in het volk. Hier houdt dat in dat de lijn handelt naar de praktische problematiek.

Traditioneel is dit hexagram verbonden met Sun Tzu (Sunzi), een generaal die leefde van 544 - 496 v. Chr. Hij heeft gezegd dat zelfkennis en kennis van de tegenstander belangrijke sleutels tot succes zijn. Ook zei hij dat de beste overwinning die is, die zonder gevecht behaald wordt. Je kunt zijn methode zien als de perfecte guerrillatechniek. De tekst van het commentaar spreekt over 'flexibel bewegen'. Sun Tzu spreekt daar over het '*aanvallen vanuit de leegte*'. Dit alles sluit aan bij hexagram het Leger. Want de yanglijn van de 'Ervaren Man' is als het ware verborgen in de massa's (attribuut van trigram Aarde). Het Leger van het Boek der Veranderingen is namelijk een volksleger.

Over dit Station

Het kaartorakel geeft hier aan dat het bij je *interactie met de wereld* meestentijds gaat om goede strategie, passende tactieken, en correcte discipline. De kaarten die je in je leggingen zult krijgen geven daar commentaar op. Een andere passende duiding van het Station kan zijn, dat het gaat het over de mogelijkheden van je ideeën of plannen ten opzichte van de wereld. Ter verduidelijking volgt hier een kort overzicht van enkele betekenissen die de kaart op dit Station kan hebben. Omdat de gestelde vraag op dit moment natuurlijk nog niet bekend is, is deze opsomming uiteraard incompleet:

- Als de vraag gaat over iets dat je wilt ondernemen, dan moet je voordat je in actie komt een doordacht plan hebben. Dat plan hoort gebaseerd te zijn op
  - a) je eigen werkelijke mogelijkheden en
  - b) inzicht in de wereld waar je mee te maken hebt.
- Gaat de vraag over een bepaald idee of een standpunt dat je hebt, dan kun je hier zien hoe de wereld daar tegenover staat.
- Gaat de vraag over een preciaire situatie waar je mee te maken hebt of waar je in verzeild bent, dan wordt hier je verdediging aangegeven of toegelicht.

De kaarten, die op deze plaats vallen in je leggingen, zullen je belangrijke aanwijzingen geven. De kaart kan gaan over je eigen sterke punten of juist over je zwakke plekken. Maar het kunnen ook indicaties zijn voor de mogelijkheden of obstakels die de wereld in zich bergt in

verband met jouw vraagstuk. Doordenk de strekking van deze kaart goed, en handel pas nadat je duidelijke conclusies hebt kunnen trekken.

Bij Station 2 kwam het al eerder ter sprake, een overeenkomst tussen het trigram van het Station en de structuur van het hexagram. Als het hexagram op een bepaald Station het trigram van dat Station ‘in zich’ heeft, dan is dat een betekenisdrager. Het is altijd goed om daar naar te kijken en het zomogelijk te duiden. Dit Station heeft trigram Aarde ☷ als trigram. Het hexagram van de kaart is het leger ☰☷, dus dat heeft het trigram van het Station als buitenste teken. In dit geval is de duiding van die betekenis niet moeilijk, want zowel het Station zelf, als het betrokken hexagram, als de plaats van het buitenste trigram Aarde in het hexagram; alles verwijst naar de buitenwereld. Duidelijker kan haast niet. De vrager organiseert of bepaalt zijn eigen weg (☵) in de grote wereld (☷).

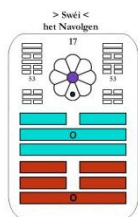
De kaart op Station 5, het Meer

Station 5, met als trigram het Meer ☵ geeft een nieuwe wending aan ‘het verhaal’ van het kaartorakel. Tot nu toe ging het over de ‘Werdegang’ van het onderwerp van de vraag. Maar hier komt de vrager zelf aan de orde. Om dat te verduidelijken kun je kijken naar de attributen van het trigram Meer. Dat kan bijvoorbeeld ‘spreken’ zijn, maar ook ‘mening’. ‘betovering’ of ‘fascinatie’. In sommige gevallen kan het ‘scherpte’ betekenen.

Dit Station betreft vooral ‘de mentale wereld’ van de vrager. Vandaar dat het motto van het Station is: *wat je er nu van vindt*. Het hier werkzame trigram Meer, het Blijmoedige, geldt als het meest instabiele van alle trigrammen. Ook als verschijnsel in de natuur is het meer een van de veranderlijkste dingen, de minste verandering van het weer heeft invloed. Dat is net als het Blijmoedige in de psyche. Vraag je maar eens af, hoeveel meningen heb je wel niet gehad in het leven? En hoe vaak

ben je anders over een onderwerp gaan denken? Hoe vaak heb je niet gedacht: “met de kennis van nu...?” In dit licht moet je de kaart zien die op dit Station valt.

Bij deze legging, die gaat over de vraag naar de werking van het kaartorakel, valt op dit Station kaart 17, het Navolgen. Het Oordeel en het commentaar van het

hexagram:

VERNIEUWING, SUCCES, VOORDEEL, STAND-VASTIGHEID. GEEN FOUT.

Confuciaans: Het Navolgen. Het vaste komt en plaatst zich onder het zwakke. Activering en blijmoedigheid: het Navolgen. Groot succes door standvastigheid; geen fout. Alles onder de hemel volgt de juiste tijd. De tijd van het Navolgen is recht en groot!

Wat is het nu dat deze kaart betekent op deze plaats? Ook op dit Station treffen we het trigram van het Station aan in het hexagram van de kaart . Het trigram het Meer, het Blijmoedige, staat buiten of boven in het hexagram. Dat laat zich duiden als uitspraken van buiten- of bovenaf. Het binnenste trigram Donder laat zich door die uitspraken in beweging zetten. In het commentaar op het Oordeel wordt gezegd *'het sterke plaatst zich onder het zwakke'*. Trigram Donder is een yang teken, dus sterk. Trigram Meer is yin, dus zwak. Met andere woorden: de strekking van hexagram 17, het Navolgen op Station 5 is hier, dat de vrager in beweging komt naar aanleiding van de uitspraken van het kaartorakel. Een vast uitgangspunt van het Spel der Veranderingen is dat het orakel het meest optimale beeld van een toestand geeft. Het geeft immers het Tao van de vraag. Die wereld is wellicht niet jouw ideaal, anders zou je het orakel trouwens ook niet raadplegen. Maar het kaartorakel geeft wel *'de best mogelijke van alle werelden'*, om met de grote filosoof Leibniz te spreken. In ieder geval, kaart 17, het Navolgen, laat zich op deze manier duiden. Het kaartorakel maakt het door zijn adviezen mogelijk dat de vrager een weg heeft om te volgen. Er is nog een overweging te maken in verband met dit hexagram. Die is te vinden in de tekst het Beeld:

IN HET MEER IS DE DONDER: HET NAVOLGEN. OVEREENKOMSTIG: DE LEERLING GAAT BIJ AVONDSCHERMER NAAR HUIS EN RUST.

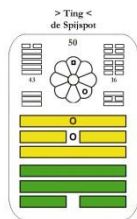
Eén van de effecten van het hexagram is dat het bij de vrager een opgewonden staat () of plotselinge neigingen tot handelen weer tot rust brengt (). Van toestand van geagiteerdheid of alertheid () komt hij weer tot blijmoedigheid (). Ofwel van geschoktheid tot helderheid. Zo geeft het kaartorakel de vrager richting en rust.

De kaart op het Station 6, de Hemel

Vanaf dit Station gaat het over zaken die nog moeten gaan gebeuren. De duidingen van de Stations gaan dus niet meer over hun geaardheid, maar over de functionele mogelijkheden van het Station. Vanaf hier gaat het over prognoses. Het kaartorakel gaat nu beschrijven wat de functies van de Stations zijn voor de vrager. Er wordt verteld wat hij/zij aankan met de mogelijkheden van die Stations.

Met die kennis in gedachte beschouwen we eerst het Station zelf. Het trigram van dit Station is de Hemel, het Scheppende ☰. Het motto van het Station is: *‘wat je er zelf aan kunt doen’*. Dit is het tweede Station dat de vrager persoonlijk aanspreekt, wat ook in mindere mate voor de hierna volgende Stations geldt. Bij dit Station wordt aangegeven of de vrager actie kan ondernemen, en zo ja, welke actie.

De kaart die op Station 6 valt draagt hexagram 50, de Spijspot ☰☷. Het Oordeel van dit hexagram en het commentaar zeggen:

VERNIEUWING. GELUK. SUCCES.

De Spijspot als symbool. Door met Hout in Vuur te dringen, wordt er met succes gekookt. De wijze kookt als een offer aan de Hemelse keizer, en voor de wijzen en de bekwamen. Door het Zachtmoedig-indringende worden oor en oog scherp en helder. De zwakken gaan voort, en gaan omhoog; zij verkrijgen het midden en resoneren met het vaste. Daardoor is er vernieuwing en succes.

Het hexagram is samengesteld uit de trigrammen het Zachtmoedig-indringende, de Wind en het Zich-hechtende, het vuur. Je zou dit kunnen duiden als zoeken (☰) naar het verband (☷). Je kunt nu de al bekende gegevens in een nieuwe relatie brengen, zodat *vernieuwing en succes* mogelijk worden. Door een nieuwe en oorspronkelijke benadering van de problematiek kan er een nieuwe strategie gemaakt worden. Hier is als het ware een meesterkok bezig die uit verschillende bestanddelen een goede maaltijd kan bereiden.

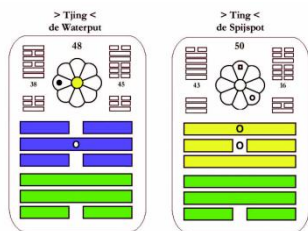
De tekst over het koken is ontleend aan de Zhou-dynastie en dat is uit de tijd van de schrijvers van het Boek der Veranderingen. Met regelmaat organiseerden zij feestelijke maaltijden voor de hiërarchieke

prinsen en de leenvorsten. Bij die feesten werden de normale formele gedragsregels aan de kant gezet; informeel contact was geoorloofd. Op die feesten kon iedereen de problemen van zijn rijksdeel aan de orde brengen. Dat gaf dan de mogelijkheid om die problemen in een informele sfeer op te lossen. Bovendien werd de onderlinge samenhang tussen de gebiedsdelen vernieuwd en versterkt. De Spijspot kan daardoor ook gezien worden als een smeltkroes.

De relatie met het koken, waarover gesproken wordt in het commentaar op het Oordeel, kun je op de volgende manier duiden. De Spijspot is een teken waarin meerdere spijzen worden samengevoegd en daarna gekookt. Het gaat er om dat de verschillende ingrediënten een geheel gaan vormen. Op dit Station wordt weergegeven wat je kunt doen. Dat houdt in dat hier wordt verteld hoe je ‘het varkentje kunt wassen’. Maar dat is niet alles. In verband met het vraagstuk geeft de tekst van het Beeld nog meer duidelijkheid:

BOVEN HET HOUT IS HET VUUR: DE SPIJSPOT. OVEREENKOMSTIG: DE LEERLING CORRIGEERT ZIJN POSITIE EN VERANKERT ZODOENDE ZIJN LOT.

Hier komt het persoonlijk aspect van de vrager in het kader van het hexagram helder naar voren. Het is voor de vrager niet alleen zo dat de diverse gegevens van het probleem worden samengevoegd. Jij, als vrager, kunt je standpunt ten opzichte het probleem op zo'n wijze veranderen dat je weer ‘*in overeenstemming met de tijd*’ bent. Zodoende krijg je ‘meer greep’ op de verdere ontwikkeling van het vraagstuk en ‘*verankert je lot*’.

In verband met de duiding van deze legging is ook het volgende nog van belang. In het Boek der Veranderingen zijn er maar twee hexagrammen die gaan over door mensen gecreëerde dingen. Eén daarvan is hexagram 48, de Waterput. De ander is gua 50, de Spijspot. Het eerste teken ligt

centraal in deze legging en verwijst naar het kaartorakel zelf. Het wordt hier gezien als een te raadplegen bron van kennis en inzicht.

De oorspronkelijke waterbron komt als object rechtstreeks voort uit de natuur, de mens maakt die hoogstens meer bruikbaar. Deze kaart is het

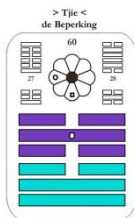
centrale gegeven, en dat is al geduid als het kaartorakel. En het kaartorakel is iets wat er al is. Het tweede door de mens gemaakte voorwerp is de Spijspot. Maar die komt niet rechtstreeks voort uit de natuur, het voorwerp is helemaal mensgemaakt. Vandaar dat dit hexagram verbonden wordt aan de hogere cultuur. De waterput als object vindt je al bij de natuurvolk. Het is een natuurlijk verschijnsel, dat benut kan worden door de mens. Kaart 50, de Spijspot dankt zijn bestaan helemaal aan het menselijk vernuft, het is een technisch product. Terwijl het kaartorakel er al is, wordt de synthese van deze kaart door de duider gemaakt. Hiermee wordt het onderscheid tussen de twee kaarten nog eens bevestigd.

Je kunt dus met zeggen dat de vrager hier de mogelijkheid heeft de werking van het kaartorakel ‘in cultuur te brengen’. Pas bij deze kaart ontstaat de mogelijkheid om daadwerkelijk in te grijpen in het proces. En bovendien wordt hier het lot van de vrager ‘*verankerd*’. Dit zorgt er voor dat de vrager geen onbewuste ‘speelbal’ van het proces is, maar er een geïntegreerd deel van uitmaakt. De kaarten die later bij leggingen op deze plaats zullen vallen geven aanwijzingen over de rol die de vrager in het proces van de legging kan hebben. Soms zullen de kaarten aangeven dat hij een bepalende rol kan hebben, soms wordt aangegeven welke rol voor hem passend is.

De kaart op Station 7, het Water

Wij komen nu toe aan de behandeling van het voorlaatste Station. Station 7, met het trigram het Water, het Onpeilbare ☵. Dit Station heeft als motto: ‘*wat je zult doormaken in verband met de vraag, of: waar je doorheen gaat*’. Op deze plaats valt kaart 60, de Beperking. De teksten van Oordeel en commentaar:

SUCCES. EXTREME BEPERKING IS NIET BLIJVEND VOL TE HOUDEN.

Confuciaans: de Beperking, succes. De vasten en weken zijn gelijkelijk verdeeld en de vasten houden het midden. Extreme beperking is niet blijvend vol te houden; zijn Tao raakt uitgeput. Blijmoedig bewegen (☵) met risico's (☵). Op de passende plaatsen is de Beperking. Op de centrale en correcte plaatsen is er resonantie. Hemel en Aarde reguleren. De

Beperking is te gebruiken om getal en maat te bepalen, zodat het bezit niet aangetast wordt en de mensen geen schade wordt gedaan.

Uit de tekst ‘*De vasten en weken zijn gelijkelijk verdeeld*’ kan je afleiden dat de krachten yang en yin in dit hexagram in evenwicht zijn. Het gua heeft scheppend vermogen, want *de vasten houden het midden*. Verder moet ook het beperken beperkt worden, anders *raakt het Tao uitgeput*. Vervolgens zie je dat de centrale lijnen van de trigrammen resoneren. Aangezien het hier twee yanglijnen betreft, is er sprake van *het overeenstemmen van wil* tussen binnen en buiten. De Beperking is gericht op het bewaken en voltooien van de cyclus, want *de vier seizoenen worden voltooid*. De laatste zin van het commentaar suggereert dat het spel de vrager wil beschermen *zodat het bezit niet aangetast wordt en de mensen geen schade wordt gedaan*.

Bij deze legging gaat het over de toepassingsmogelijkheid van de Stations bij het raadplegen. Dat komt allemaal voort uit de gestelde vraag: ‘*Hoe kunnen de mensen inzicht krijgen hoe het spel werkt?*’. Er wordt op grond van deze vraag niet gesproken over adviezen van het Spel voor een bepaald individu, zoals dat normaal het geval is. Dat kan ook niet, want dat effect zal van persoon tot persoon verschillen. En dit is eigenlijk, als je er goed over nadenkt, vanzelfsprekend want: de I Tjing, en dus ook het kaartorakel, geeft antwoorden door middel van resonantie. En die resonantie is per definitie afgestemd op de vrager. Het past zich dus aan bij de persoonlijkheid en het karakter van de vrager. Op die mens ‘trilt het mee’. Bij de duiding waar we nu mee bezig zijn gaat het om aanwijzingen over de werking van het kaartorakel, die voor iedereen gelijk zijn.

Het hexagram op dit Station vertelt hoe je kunt kijken naar de kaarten van latere leggingen. Het trigram van het Station is trigram Water, het Onpeilbare (☵). Nu is een belangrijk attribuut van trigram Water een rivier. Want het trigram gaat over water in beweging. Een rivier heeft de eigenschap dat het zich een weg zoekt door de wereld. Dat doet deze door steeds het laagste punt te zoeken en weer door te stromen. Op die manier vormt ze haar bedding.

Dit is een mooie metafoor voor de interpretaties van de kaart op dit Station. Want de kaarten die hier vallen vormen een prognose van de loop der dingen. Dat geeft je de mogelijkheid om je op die

ontwikkelingen in te stellen en soms zelfs te reguleren. Dit past overigens naadloos bij de kaart van het Station: de Beperking; hoe zal de levensstroom zich inbedden?

Net als bij het vorige Station geeft het Beeld van de kaart een meer persoonlijke lezing van het teken:

BOVEN HET MEER IS WATER: DE BEPERKING. OVEREENKOMSTIG: DE LEERLING BEPAALT GETAL EN MAAT, EN BESPREEKT WAT JUIST GEDRAG IS.

In dit geval is *'het bepalen van getal en maat'* uit de tekst de mogelijkheid om in te schatten welke loop de dingen zullen nemen (attribuut van trigram Water). Het *'bespreken wat goed gedrag is'*, is verbonden aan trigram het Meer, het Blijmoedige. Dat kun je ook zien als je mening, je mentale instelling. Je kunt je dus aan de hand van de verkregen kaart op deze plaats voorbereiden op dat wat gaat komen.

Het trigram van dit Station is het Water, het Onpeilbare. De inferieure vorm van dit teken is 'angst'; de superieure vorm is 'wijsheid'. Trigram Water ☵ komt ook voor in het hexagram van de kaart, en wel als buitenste trigram ☶. Dat wijst vooral op onzekerheid en zelfs mogelijke gevaren vanuit de buitenwereld. Het zijn de mentale vermogens van de vrager die dat gevaar kunnen bevatten; trigram Meer, het Blijmoedige ☱ binnen. Met andere woorden: kaart 60, de Beperking op Station 7 geeft aan hoe je eventuele gevaren die verschijnen kunt *'inbedden'*. De kaarten die in toekomstige leggingen op deze plaats vallen, zullen zonodig waarschuwen voor gevaren en onvoorziene wendingen.

Als je bij het duiden op dit Station *'in de knoop raakt'* is dat vrijwel altijd het gevolg van angsten. Dan is er sprake van *'Extreme beperking'*. In dat geval is het bevorderlijk je te realiseren dat je bang bent, en dat je dus geen toegang hebt tot je zuivere intuïtie. Want het Spel der Veranderingen heeft nooit de intentie angst te veroorzaken, hoogstens zal het risico's signaleren. Angst voor het onbekende, angst voor de angst, is het gevolg van een beperking van je bevattingsvermogen. Dit begrip, 'bevattingsvermogen', is ook te zien als een attribuut van het hexagram de Beperking. (Water als angst ☵, ingeperkt door het Meer ☱) De bovenste lijn van dit hexagram zelf vertelt dat *'bittere beperking'* niet vol te houden is. Die tekst sluit af met *'spijt verdwijnt'*. Een oud

gezegde luidt: *‘De mens lijdt dikwijls het meest, door het lijden dat hij vreest, doch dat nimmer op komt dagen.*

Bij een angstige reactie: bedenk dat ‘ieder nadeel zijn voordeel heeft’, ook al zie je dat nu nog niet. Uiteindelijk heeft ieder hexagram, hoe lastig het soms ook kan zijn, de juiste respons al in zich. Bestudeer dan het hexagram opnieuw, los van de vraag. Doe dat dan niet in het duister van de angst, maar in het licht van je vrije intuïtie en je wijsheid. Het Boek der Veranderingen is niet bedoeld voor bange mensen. Daarnaast is het vaak zo dat het laatste Station van een legging de zaken meer in hun uiteindelijk verband brengt.

Over het werken voor anderen...

Bij het interpreteren van het kaartorakel voor anderen is er nog een andere duiding van hexagram 60, de Beperking belangrijk. Er zijn namelijk grenzen die je niet moet overschrijden. Eén van de gevaren van het duiden voor anderen is het doen van zogeheten self-fullfilling prophesies. Dat zijn uitspreken die je doet waar je consultant ‘naar gaat leven’. Je moet wel heel overtuigd zijn over een expliciete uitspraak over een exact feit of een gebeurtenis. Weet dat je als consulent een verantwoordelijkheid op je neemt.

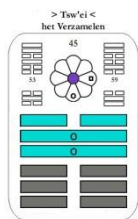
Een voorbeeld daarvan is het geven van prognoses in tijdsduur. Dat is, althans voor zover mijn kennis strekt, niet mogelijk. Weliswaar vertelt de overlevering dat meester Shao Yong (1011-1077) dat wel kon, maar zijn methoden zijn in het westen (nog?) niet bekend. Andere voorbeelden zijn uitspraken die al te concreet zijn, terwijl het kaartorakel daar niet zo expliciet over is. Bedenk dat de I Tjing nooit, maar dan ook nooit determinerend is. De astroloog Chandu had indertijd een uitspraak: *“de sterren neigen wel, maar dwingen niet”*. Dat zou je ook als toepasbaar op het Spel der Veranderingen kunnen beschouwen. Je kunt de adviezen van de I Tjing zien als borden op de snelweg. Als je in de auto rijdt, en een bord meldt dat er over zeven kilometer een opstopping is, en er is nog een afslag, dan kun je die nemen. Zo werkt het ook met het Boek der Veranderingen. Als er een advies is dat een bepaalde richting of handeling ongunstig is, is het beter dat vermijden. Dan kun je, om met Javary te spreken, ‘een andere richting’ inslaan.

Bovendien zijn de latere handelingen van je consultant ook nog eens bepalend voor de ontwikkelingen die zich voor gaan doen. Slaat hij een andere richting in, dan verandert ook het perspectief van het vraagstuk. Laat je verder ook nooit beïnvloeden door de emoties en de verlangens van je consultant. Empathie is goed, maar medelijden is sentimentaliteit. Sentiment is een vervuiling van je intuïtie. In het dagelijks leven is dat niet zo heel erg, maar een raadgever mag zich daar niet aan bezondigen.

De kaart van Station 8, de Berg

Het laatste Station draagt als trigram Berg, het Stilhouden (☶), en heeft als motto: *‘waar het op uitkomt, het resultaat’*. In de praktijk van het duiden van leggingen kan dat trouwens ook zijn: *‘hoe je je dit zult herinneren’*. En soms, afhankelijk van de vraagstelling, kan het over materiele resultaten gaan. Hier, bij de vraag over de werking van het kaartorakel, is de duiding uiteraard nogal aan de esoterische kant. De kaart die op dit Station gevallen is, draagt hexagram 45, het Verzamelen. Om dit teken te duiden kijken we zoals gewoonlijk eerst naar het Oordeel en het confuciaans commentaar:

SUCCES. DE KONING GAAT NAAR ZIJN TEMPEL. VOORDEEL DOOR DE GROTE MAN TE ZIEN. SUCCES. VOORDEEL. STANDVASTIGHEID. GROTE OFFERS BRENGEN GELUK. VOORDEEL DOOR EEN DOEL TE HEBBEN.

Confuciaans: Het Verzamelen. Samenkomen. Ontvankelijk en blijmoedig. Het vaste staat centraal en resoneert en het bewerkt samenkomen. De koning gaat naar de tempel en brengt eerbiedig het offer. Voordeel door de grote man te zien. Succes. Samenkomen in correctheid. Grote offers brengen geluk.

Voordeel door een doel te hebben. Overgave aan het hemels mandaat. Beschouw wat zij verzamelen en de drijfveren van de tienduizend wezens worden begrijpelijk.

De tekst *‘De koning gaat naar zijn tempel’* geeft aan dat er contact gemaakt is met een esoterische wereld, zoals de I Tjing. Je zou hier kunnen zeggen dat je *‘hebt vergaderd met de geest van de I Tjing’*. Het commentaar zegt: *‘Het vaste staat centraal en resoneert en het bewerkt*

samenkomen. Dat ‘vergaderen’ gebeurde door resonantie. En je hebt de adviezen gehonoreerd, want er is ‘Overgave aan het hemels mandaat’. Daardoor weet je beter hoe de zaken aan te pakken, je hebt je doel weer helder voor ogen.

Het is de tweede keer in deze kaartlegging dat er wordt gesproken over het toevoegen van dingen. De eerste keer was bij de kaart 46, het Omhoogdringen op Station 2. Daar werd gezegd: *Door kleine dingen op te stapelen komt iets hoogs en groots tot stand*. Bij het Verzamelen worden ook dingen toegevoegd. Het verschil tussen de twee tekens is dat je bij het Omhoogdringen nog niet weet waar die zaken bij horen. Dat kan je nu juist te weten komen. Bij het verzamelen weet je dat al wel, maar je zoekt naar ontbrekende zaken van een bekende categorie. Bij Station 2 zocht je dus naar iets wat je niet kende. Door het orakel te raadplegen (als bij 46/5 >) kon je tot de bewustwording komen van de toestand (kaart 46, het Omhoogdringen op Station 1). Zodoende ben je nu in staat je gegevens samen te voegen. Deze laatste gedachtesprong wordt uitgelegd bij laag vijf.

Daarbuiten zijn er nog meer conclusies te verbinden aan het hexagram van dit Station. Iedere keer dat je het kaartorakel raadpleegt gebeuren er vier dingen.

- Ten eerste heb je inzicht gekregen in een bepaalde problematiek, hoe daar mee om te gaan en wat dat je op kan leveren.
- Ten tweede, door het nieuwe inzicht leer je in toenemende mate je conditioneringen kennen en te relativiseren. Immers, je legde de vraag voor omdat je niet helder had hoe met het probleem om te gaan. Als het goed is heeft het kaartorakel je ‘blinde vlek’ inmiddels verhelderd.
- Ten derde leerde je beter hoe met het kaartorakel te werken. Je ‘instrumentarium’ bij het werken met het kaartspel is gegroeid.
- ‘Last but not least’, door de kracht van de resonantie die werkt bij het raadplegen, komen de gegevens van de duiding in je onderbewuste terecht. Zodoende heb je, zonder daar bij na te denken, je intuïtie versterkt. Later zal dat onderbewuste door middel van analogieën en associaties die gegevens je weer spontaan kunnen aanreiken.

Wat dat voor je inhoudt wordt aangegeven in de tekst van het Beeld van kaart 45, het Verzamelen:

HET MEER IS BOVEN DE AARDE: DE VERZAMELING.

OVEREENKOMSTIG: DE LEERLING BERGT ZIJN WAPENS IN GOEDE STAAT OP EN IS ZO VOORBEREID OP HET ONVOORZIENE.

Met andere woorden: door het werken met het Spel der Veranderingen vergroot je je arsenaal van kennis. Hoe meer je gebruik maakt van het kaartorakel, des te meer je om kunt gaan met de ‘wisselingen van het lot’. Voorwaarde is natuurlijk wel dat je alleen naar zaken of toestanden vraagt die er werkelijk toe doen. Want als je naar triviale zaken gaat vragen, heeft dat als gevolg dat je resonantiekracht ook triviaal wordt. Daar is het Boek der Veranderingen niet voor gemaakt. Liu I-ming zegt over het Beeld:

Daarom maakt de edele zijn wapens gereed

om voorbereid te zijn op het onverwachte.

‘Wapens’ zijn de gereedschappen van wijsheid,

het stille handelen is het gereedschap van spiritueel overzicht.

Zodra het oorspronkelijke zijn vorm heeft,

kan het niet door aangeleerd gedrag kapot gemaakt worden.

Maar is het wel nodig

om de invloeden van de persoonlijke geschiedenis op te lossen

vóór je natuur en leven kunt stabiliseren.

Blijft er ook maar een spoor van vervuiling achter,

dan zal uiteindelijk de gedragsvorming zich weer doen gelden

en zal het oorspronkelijke weer uit elkaar vallen.^{viii}

Noten bij Laag 1

¹ De kaarten wassen is een kaartleggersterm. Het houdt in dat je de kaarten gesloten op tafel legt en ze vervolgens door elkaar ‘roert’. De bedoeling is het pak als het ware ‘schoon’ te maken, vandaar de term ‘wassen’. Je kunt ook volstaan door het pak goed te schudden.

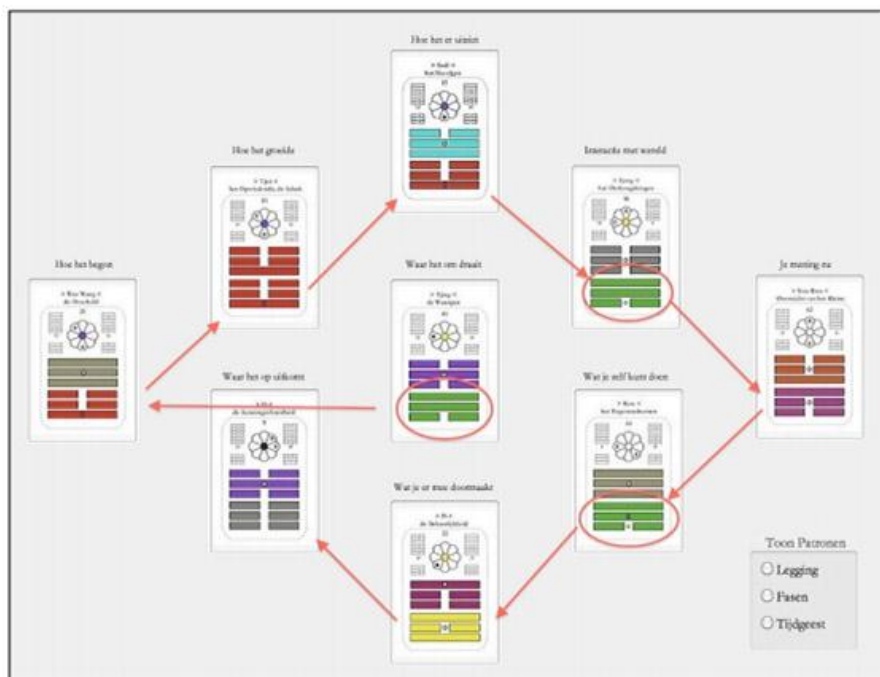
- ² Blind is ook zo'n term; bedoeld wordt dat de kaarten dicht zijn.
- ³ deze interpretatie werd mij aangegeven door Martijn de Grunt,
- ⁴ Een interessant artikel over de tijdsaanduiding in de I Tjing is van Harmen Mesker. Je kunt dat vinden op de site ITCN.NL. Daar staat zijn boekrecensie van 'Leven en werken met de I Tjing' van Jaap Voigt. Ik volg de indeling van Jaap.
- ⁵ Voor het groeiproces van een plant onder de grond, zie de tekst van het teken in de I Tjing voor de 21ste Eeuw.
- ⁶ De prenten bij de hexagrammen staan allen in de I Tjing voor de 21ste Eeuw.
- ⁷ In de I Tjing voor de 21ste Eeuw wordt dit een yange verdubbeling van het trigram genoemd.
- ⁸ De Innerlijke I Tjing, uitg. Felix, pagina 372. Vertaling Harry Schippers.

Laag 2 de bewegende lijnen

Han Boering

4 Tweede laag, de bewegende lijnen

Inleiding

Een nieuw hoofdstuk van de online-cursus kaartleggen bij het Spel der Veranderingen.

Het heeft nogal wat tijd genomen, omdat ik in de tussentijd “opgezogen” was in het bouwen van een computerprogramma bij het spel. Dat programma rekent allerlei mogelijke berekeningen uit om conclusies te kunnen trekken uit een kaartlegging. Te zijner tijd zal de betaversie van het programma beschikbaar komen voor de deelnemers van deze cursus die een Apple computer hebben. Op de langere termijn zal het programma ook voor de besturingssystemen Windows en Linux gemaakt worden; ik houd je op de hoogte.

Dit hoofdstuk gaat in op een van de krachtigste instrumenten van het Spel der Veranderingen: de bewegende lijnen. Natuurlijk is het duiden van de kaarten op hun plaatsen van het eerste en grootste belang. Zonder dat is er geen toegang tot het Spel der Veranderingen.

Maar meteen daarop volgt het interpreteren van de eventuele veranderende lijnen. Zij geven belangrijke informatie aan de gebruiker over de te volgen gedragslijnen. Dat kan zijn in de vorm van aanbevelingen of waarschuwingen.

Realiseer je alsjeblieft nog eens te meer, dat het spel geen toekomstvoorspeller is, het is een wijze raadgever. Als een lijn een negatieve lading heeft, wil dat niet zeggen dat dit moet gaan gebeuren. Het gaat dan over iets dat je beter kunt vermijden, bijvoorbeeld door een dergelijke handeling niet uit te voeren of door je ‘op de vlakke te houden’.

Cyrille Javary, een Franse sinoloog en I Tjing vertaler zegt:

“Je kunt de mededelingen van de I Tjing zien als ‘elektronische waarschuwingen’ op de ‘snelweg van het leven’. Als er op zo’n bord gemeld wordt dat er over 20 kilometer een grote opstopping is, kun je beter een afslag nemen”.

Het leven van een mens, en ook een I Tjing gebruiker, is niet gedetermineerd. Hij kan, binnen de beperkingen van de omstandigheden, over eigen handelen beslissen. Calvinistische concepten zijn de Chinese cultuur totaal vreemd.

In dit hoofdstuk wordt je eerst verteld wat de regels zijn voor de geldigheid van een veranderende lijn. Daarna volgt hoe je die zo makkelijk mogelijk kunt vinden. En dan worden er wat voorbeelden gegeven aan de hand van de eerste en een nieuwe voorbeeld-legging. Mocht je met vragen blijven zitten, schroom niet en reageer dan via han@han-boering.nl

Bewegende lijn, wanneer en hoe

In het Spel der Veranderingen kun je ook werken met bewegende lijnen. Net als bij de gewone manier van raadplegen spelen de veranderende lijnen een belangrijke rol. Op het moment dat je zover met het interpreteren van de kaarten op hun plaatsen bent, dat je een legging redelijk goed kunt interpreteren, kun je deze techniek gaan toepassen.

Om dat op een overzichtelijke manier aan te pakken, kun je een paar regels aanhouden:

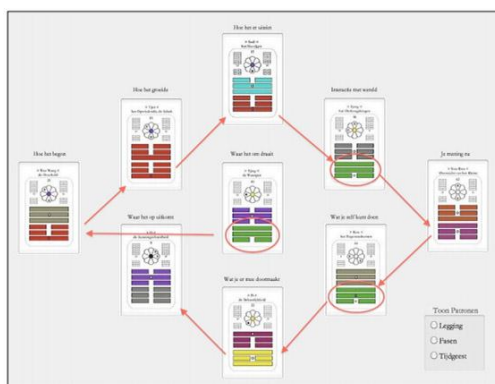
- Regel 1: alleen als er tussen twee kaarten maar één lijn verschil is, dan heeft de eerste kaart een veranderende lijn. Bij de tweede kaart komt de lijn tot uitwerking. Die lijn kun je in je duiding opnemen.
  - o Een kaart kan wel meer veranderende lijnen hebben, maar dat is dan steeds naar andere kaarten.
- Regel 2: Veranderende lijnen bewegen met de tijd mee.
  - o De werking van de lijn begint op de kaart van de lijn waar de verandering ontstaat. Net als bij het eerste hexagram van de muntjesmethode.
  - o De verandering die de lijn aangeeft, loopt door tot de kaart waar de lijn 'heen gaat'. Daar komt hij 'tot uitwerking' en is de verandering voltooid.
Dat is net als bij het tweede hexagram van de muntjesmethode
- Regel 3: als een lijn beweegt naar de kaart in het midden, dan gebruik je de lijn-tekst van de kaart in cirkel, niet die van de kaart in het midden. Een dergelijke lijn wordt een Tao-lijn genoemd, later wordt dit nog toegelicht. Er zijn echter wel uitzonderingen op deze regel, die komen aan bod in het hoofdstuk over de Tracés.
  - o De centrale kaart is een weergave van de essentie van het vraagstuk. Die essentie verandert niet, dat is 'waar het om

draait'. Maar vanuit de ontwikkelingen in de cyclus kun je je wel op die essentie oriënteren. De veranderende lijn vertelt je hoe dat kan, of hoe dat nu juist niet moet.

o Vaak is een dergelijke lijn van groot belang, juist omdat je je daar kan realiseren waar het nu eigenlijk om draait.

Het vinden van bewegende lijnen

Hoe spoor je nu een bewegende lijn op? In het begin is het wellicht wat ingewikkeld, maar na enige oefening wordt het 'een fluitje van één cent'. Je krijgt twee voorbeelden. Eerst een voorbeeld van een lijn die naar de kaart op Station 0 ligt. Kijk eerst naar het onderste trigram van de kaart in het midden, Station 0 dus. Daar zie je trigram Wind (☳

groen). Vervolgens loop je de onderste trigrammen van de kaarten in de legging na. Gebruik daarbij de trigramkleuren, dat maakt het gemakkelijker.

Op de Stations 1 tot 3 zie je de trigrammen Donder (☳, rood), er is dus geen match. Maar op Station 4 tref je wel Wind (groen) als onderste

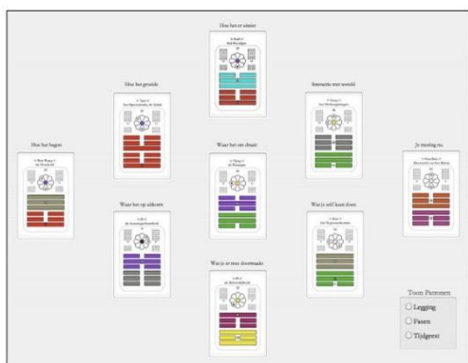
trigram aan. In zo'n geval vergelijk je de bovenste trigrammen van de beide kaarten. Hier gaat het dan over de trigram het Water (☵) bij kaart 48 en trigram Aarde (☷) bij kaart 46. Deze trigrammen hebben maar één lijnverschil. Dus, er is een veranderende lijn tussen de twee kaarten. En omdat het een kaart op Station 0 betreft beweegt die lijn van kaart 4 naar kaart 0 (regel 3). Een lijn die naar Station 0 beweegt heet een Tao-lijn, later in dit hoofdstuk komen we daar op terug.

Daarna ga je door met de volgende kaarten van de legging. Op Station 6 is er weer een match. Nu zijn de bovenste trigrammen van de twee kaarten respectievelijk het trigram Water (kaart 48) en trigram Hemel (kaart 44) op Station 6. Deze twee trigrammen (☵ en ☰) hebben twee lijnen die verschillen. Dus, geen enkele veranderende lijn, maar twee

afwijkende lijnen tussen de twee kaarten (regel 1). De laatste twee Stations leveren geen match op.

Vervolgens herhaal je de hele procedure met het bovenste trigram van kaart 48, de Waterput op Station 0. Hier is dat trigram Water (blauw), en daarmee lopen we alle bovenste trigrammen van de kaarten in de cyclus af. Buiten de kaart op Station 8 is er geen match. Op Station 8 ligt kaart 8, de Aaneengeslotenheid. Dat heeft ook Water als bovenste trigram. Dus is er een match. Maar de onderste trigrammen zijn respectievelijk Wind en Aarde (☳ en ☷). En deze twee hebben twee lijnen als verschil, dus er is geen enkele bewegende lijn tussen de kaart op Station 0 en die van de cyclus.

Een tweede voorbeeld voor het zoeken naar bewegend lijnen op is basis van dezelfde legging. Nu gaat het over veranderende lijnen tussen de kaarten van de cyclus onderling. De centrale kaart blijft dus buiten beschouwing. Je begint bij Station 1. Het onderste trigram van dit hexa-

gram is trigram Donder (☳ rood). Meteen op het volgende Station is een match, maar de bovenste trigrammen Hemel en Donder hebben twee lijnen verschillend (☰ en ☳). Dus, hier geen bewegende lijn.

Dat is anders op Station 3, met kaart 17, het Navolgen. Hier zie je de trigrammen Hemel en

Meer als bovenste tekens (☰ en ☳); en die hebben maar één lijnverschil, terwijl onderste trigrammen uiteraard gelijk zijn. De bovenste lijn van kaart 25, de Onschuld is daarmee te beschouwen als een bewegende lijn. Bij de volgende Stations komt donder als onderste trigram niet voor.

Daarna herhaal je de methode vanaf Station 2, met kaart 51, de Schok, de Donder. Met, zoals je al zag, met trigram Donder onder. De volgende kaart is weer 17, het Navolgen. Deze twee hebben respectievelijk de trigrammen Donder en Meer als bovensten (☳ en ☳). Hier is maar één lijnverschil, namelijk op de vijfde plaats in het teken. Dus de vijfde lijn van kaart 51, de Schok, de Donder die beweegt naar kaart 17, het

Navolgen. De rest van de Stations van de cyclus hebben geen match met trigram Donder onder.

Hier is in zoverre iets bijzonders aan de hand, omdat er bij kaart 17, het Navolgen twee lijnen tot uitwerken komen; namelijk lijn 6 van kaart 25, de Onschuld én lijn 5 van kaart 51, de Schok, de Donder. Een kaart kan dus meerdere veranderende lijnen hebben, maar altijd ten opzichte van steeds andere kaarten. Als dat het geval is, en het kan dan gaan over lijnen die bij die kaart beginnen of die daar 'uitwerken', dan krijgt die kaart bij de duiding extra nadruk. Later in dit hoofdstuk zal dat uitgewerkt worden.

Een laatste voorbeeld van de bewegende lijnen bij deze legging is vanaf Station 4, waar kaart 46, het Omhoogdringen ligt. Je zag bij het zoek van lijnen vanuit Station 0 al dat deze kaart een bewegende lijn naar Station 0 heeft, namelijk zijn vijfde lijn naar kaart 48, de Waterput in het midden. Vervolgens heeft de kaart een match met zijn onderste trigram Wind (groen) op Station 6, waar kaart 44, het Tegemoetkomen ligt. Maar de bovenste trigrammen Aarde en Hemel zijn helemaal tegengesteld, alle drie lijnen zijn verschillend. Dus er zijn verder geen bewegende lijnen bij deze kaart. Ook bij de volgende Stations komen geen bewegende lijnen aan de orde. wel is het zo dat je bij ieder volgend Stations je steeds een Station minder te controleren hebt. Misschien komt een en ander je nu wat omslachtig voor. Maar in de praktijk zul je zien dat het heel snel gaat.

Je weet nu hoe je veranderende lijnen op kunt sporen in een kaartlegging. Maar wat betekent dat nu eigenlijk, hoe werkt het duiden ervan? Om dat uit te leggen is het nodig om de hele legging te duiden. Dat gaan we dus doen, het is meteen een goede herhaling van het duiden zoals bij we al deden bij het vorige hoofdstuk over Laag 1.

Duiding van de kaartlegging.

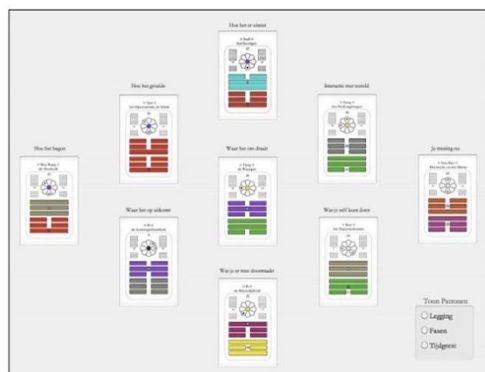
De kaartlegging komt uit een consult van een paar jaar geleden. Deze legging heeft alleen bij de eerste vier kaarten bewegende lijnen. Maar het kan je een goed voorbeeld geven over de werking en de betekenis van bewegende lijnen in het Spel der Veranderingen.

Een vrouw van iets onder de veertig komt met het probleem dat zij “haar roer kwijt is”.

Op de gestelde vraag om ‘inzicht in mijn verwarring’ trekt zij de volgende kaarten:

Station 0, waar het om draait:	kaart 48, de Waterput.
Station 1, hoe het begon:	kaart 25, de Onschuld.
Station 2, hoe het groeide:	kaart 51, de Schok, de Donder.
Station 3, wat je er van kunt kennen:	kaart 17, het Navolgen.
Station 4, de interactie met de wereld:	kaart 46, het Omhoogdringen.
Station 5, je mening nu:	kaart 62, het Overwicht van het Kleine.
Station 6, wat je er zelf aan kunt doen:	kaart 44, het Tegemoetkomen.
Station 7, wat je er mee doormaakt:	kaart 22, de Bekoorlijkheid.
Station 8, waar het op uitkomt:	kaart 8, de Aaneengeslotenheid.

Hieronder zie je de gelegde kaarten.

De duiding

Centraal ligt kaart 48, de Waterput. Als dit hexagram op Station 0 ligt, dan heeft dat een speciale waarde. Want dit teken is sterk aan het legpatroon van het spel verbonden. Dat kun je onder-meer zien aan het

karakter van dit hexagram: 井
Je ziet hier de acht velden rond een waterput, die waterput

wordt vaak aangeduid door een stip op het middelste veld. De velden daar omheen zijn in dit spel de acht Stations.

Het Oordeel van hexagram 48, de Waterput luidt als volgt:

De hoofdstad verandert, maar de bron verandert niet. Geen toename, geen afname. Zij gaan en komen, maar de bron blijft de bron. Als het water bijna is bereikt maar het touw is te kort of wanneer de kruik breekt, dan brengt dat ongeluk.

Het hexagram is, als je het vanuit de vraagstelling beschouwt, te verbinden met de levensbron, met hoe je in je levenssituatie geworteld bent. Je ware aard is iets dat je hebt.

De wereld om je heen kan wel veranderen (de hoofdstad), maar de essentie van je karakter niet. In de I Tjing staat dat de Waterput te zien is als het werkingsveld van het karakter. Als nu de vrouw het gevoel heeft dat zij “haar roer kwijt is”, dan kan je zeker stellen dat haar levensbron niet meer goed functioneert. Dit is dus het centrale gegeven voor het duiden van deze legging.

De kaart op Station 1 draagt hexagram 25, de Onschuld ☵☲. Het Oordeel van dit teken luidt:

Vernieuwing, Succes, Voordeel, Standvastigheid. Als je niet werkelijk jezelf bent geeft dat blunders. Dan is er geen voordeel in welke onderneming dan ook.

Gua de Onschuld is net als de centrale kaart de Waterput sterk verbonden met de persoonlijkheid. Maar waar de Waterput gaat over de werkzaamheid van het karakter; de Onschuld gaat over de essentie van de persoonlijkheid. De I Tjing, en zeker de taoïstische richting, gaat er van uit dat de mens van nature goed is. Het zijn de wereldse invloeden zoals ouderlijk gezin, maatschappelijke conventies en dergelijke, die een mens van zijn spoor brengen. Liu I-ming, de auteur van de Innerlijke I Tjing, noemt

dat “aangeleerde condities”. Maar ook de Onschuld heeft zijn beperkingen, en die worden weergegeven door de bovenste lijn van het hexagram. En het is juist deze lijn die actief is in deze legging. Want op Station ligt kaart 17, het Navolgen (☵ > ☲). De lijn geeft de volgende waarschuwing:

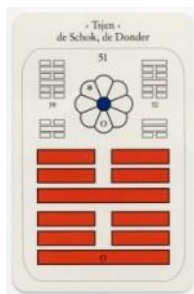
Onschuldig ondernemen geeft blunders. Nergens Voordeel.

Hieruit kun je de conclusie trekken dat het bij zakelijk handelen naïviteit gevaarlijk is. Als je niet weet hoe het er in wereldse zaken aan toe gaat kun je niet zelfstandig te werk gaan. Doe je dat wel, dan raak je het spoor bijster. Hexagram 17, het Navolgen handelt naar een voorbeeld, van iets of iemand die een ideaalbeeld voor je vormt. Indachtig deze lijn heeft de vrouw iets of iemand nodig om haar stabiliteit te herwinnen.

Op het Station van de groei, Station 2, ligt kaart 51, de Schok, de Donder ☳☳. Hier zie je het effect van haar onschuldig handelen. Het Oordeel en het commentaar daarop luiden:

Succes. De Schok komt: Hu, Hu. Opgeluchte woorden: Ha, Ha. De Donder verschrikt honderd mijl, maar hij laat zijn offerlepel en offerwijn niet vallen.

Commentaar op het Oordeel: de Schok, de Donder, succes. De schok komt: Hu, Hu; angst houdt zegening in. Opgeluchte woorden: Ha, Ha; daarop volgen regels. De schok verschrikt honderd mijl. Het verschrikt dat wat ver is, en beangstigt het nabije. Toch wordt de lepel noch de offerkelk verloren. Hij gaat voort met het bewaken van de voorouderlijke tempel, het altaar en het offergraan.

Met andere woorden: de boel raakt lelijk in de war, en er is grote schrik. Gelukkig spreken de teksten ook over opluchting en over de ‘voorouderlijke tempel’. Dus je geërfde eigenschappen hoeven niet verloren te gaan, je hoeft ‘jezelf niet te verliezen’. Ook deze kaart heeft namelijk een bewegende lijn, en ook die beweegt naar de kaart op Station 3: 17, het Navolgen (☳☳ > ☳☳). Het gaat nu over de vijfde lijn van kaart de

Donder:

De schok gaat heen en weer. Gevaar. Maar er hoeft niets verloren te gaan, en mogelijk zijn er zaken te doen.

Door grote voorzichtigheid (gevaar) en je te spiegelen aan een voorbeeld (het Navolgen) kun je toch tot zaken komen. De kunst is niet in je verwarring ‘te verdrinken’, maar om naar een vast punt, een baken, te zoeken. Dan kan de schrik in opluchting omslaan.

Omdat er bij de volgende kaart twee lijnen tegelijkertijd uitwerken krijgt deze kaart ‘extra gewicht’. Want hoe meer relaties een kaart heeft in een legging, speelt die kaart een belangrijker rol. Als je er over nadenkt is dat ook eigenlijk voor de hand liggend. Een holistische manier van kijken naar de werkelijkheid geeft altijd een netwerk van met elkaar samenhangende factoren.

Zo is het ook in het Spel der Veranderingen. De kaarten (en hun hexagrammen) gaan allerlei interacties aan. Je kunt ze zien als energieën op de golfpatronen die zich met elkaar vermengen. Zoals bij voorbeeld de golfpatronen die ontstaan als je meerdere steentjes in het water gooit. Hoe meer interacties een kaart heeft in een kaartpatroon, des te sterker dat werkt. En hoe meer je op de hoogte bent van de interacties tussen de kaart van een legging, des te subtieler je duiding wordt. Het

onderwerp wat we bij deze laag bekijken is één van de krachtigste interacties van het spel.

Alhoewel we de Stations en hun eigenschappen al eerder bekeken is er natuurlijk veel meer over te vertellen. Kaart 17, het Navolgen, ligt op Station 3, het station van trigram Vuur. Dat is ondermeer verbonden met succes en met zichtbaarheid. Het is niet alleen zien, maar ook gezien worden; met kennis en gekend worden. Het schriftteken van het

gua is 隨. Het karakter heeft als enkele van zijn

betekenissen het volgen van iets dat voorspoed oplevert en van ‘gesneden vlees’.

Dat houdt in dat dit vlees al voor je gesneden is. Dat wil dus zeggen dat je gebruik kunt maken van de acties en kundigheden van anderen. Het Oordeel heeft de volgende tekst:

Vernieuwing, Succes, Voordeel, Standvastigheid. Geen fout.

In de beschrijving van het teken in de I Tjing voor de 21ste eeuw zegt over dit hexagram:

Dit is het hexagram van het volgen van een voorbeeld of een ideaal. Het is een van de meer principiële hexagrammen, want het heeft de volledige mantra - Vernieuwing, Succes, Voordeel, Standvastigheid - in zijn tekst. De hexagrammen met deze formule kunnen een basale invloed op je

normale leefpatroon hebben. Dit hexagram heeft onder meer geïnspireerde actie als attribuut. Het karakter heeft ook de betekenis van “onvermijdelijke beweging”. Het idee achter dit gua is dat men in actie komt (trigram Donder) door iets wat fascinerend is (trigram Meer).

De I Tjing geeft met deze kaart aan dat de vrouw een uitweg kan vinden door zich niet blind te staren op haar momenten van verwarring, maar door zich te richten op een ideaal dat bij haar wezen past. En de sleutel daarvoor ligt in het besef dat haar onbevangenheid niet het goede uitgangspunt is om met wereldse zaken te ‘dealen’, maar te kijken naar iets of iemand die haar idealen belichaamt.

Hoe dat zal uitwerken op haar interactie met de wereld om zich heen wordt weergegeven door de kaart op Station 4. Daar zie je kaart 46, het Omhoogdringen. Hier is nu iets bijzonders aan de hand. In de I Tjing worden hexagrammen die volkomen complementair aan elkaar zijn, dus waarvan alle lijnen van twee gua's van elkaar verschillen, 'loerende hexagrammen' genoemd. En dat is hier het geval want kaart 25, de Onschuld en

het Omhoogdringen zijn elkaars complement (䷍ > ䷎). In het Spel der Veranderingen betekent dat veelal een ompoling. Je kunt loerende hexagrammen zien als twee polen van een gemeenschappelijke as, als twee benadering van een onderwerp in een soort yin/yang relatie. Hoewel zij ogenschijnlijke tegenstellingen zijn, vormen zij uiteindelijk een evenwicht.

Hoe zit dat nu tussen deze twee tekens? Kaart 25 benadrukt de ingeboren goedheid van de mens, en dat hij zijn leven leidt naar zijn eigen natuurlijke inslag. Hij moet niet tegen zijn eigen natuur ingaan. Kaart 46, het Omhoogdringen, en het complement van het vorige teken, is verbonden met promotie en groei. Het heeft als Oordeel:

Vernieuwing, Succes. Voordeel door de Grote Man te zien. Geen vrees. Opbreken naar het Zuiden brengt geluk.

Hier, in deze tekst, zie je het ideaalbeeld van de kaart op Station 3 terug in 'de Grote Man'. De Grote Man is per definitie een ideaalbeeld. En het kan ook iemand zijn die groot respect bij de vrager heeft. Meteen daarop wordt gesproken over 'geen vrees'. Als het Boek der

Veranderingen zo iets zegt is het meestal van toepassing op de situatie. In de tijd van een teken met een dergelijke tekst is dat normaliter iets dat wel gebeurt, maar onnodig is. Dan is er nog de term ‘opbreken naar het zuiden’. De betekenis is dat men zonder verder te dralen aan de gang gaat. En het zuiden is ook te verbinden aan Station 3, het Station van trigram Vuur. Een mogelijke indicatie van dit teken is dat de vrouw contact maakt met de persoon die zij bewondert.

Maar dat is niet het enige wat er op dit Station aan de hand is. Want deze kaart heeft, zoals je bij de eerste analyse al zag, een bewegende lijn. En dat is de vijfde lijn van het Omhoogdringen die een relatie maakt met de centrale kaart van de legging, kaart 48, de Waterput. Deze lijn zegt:

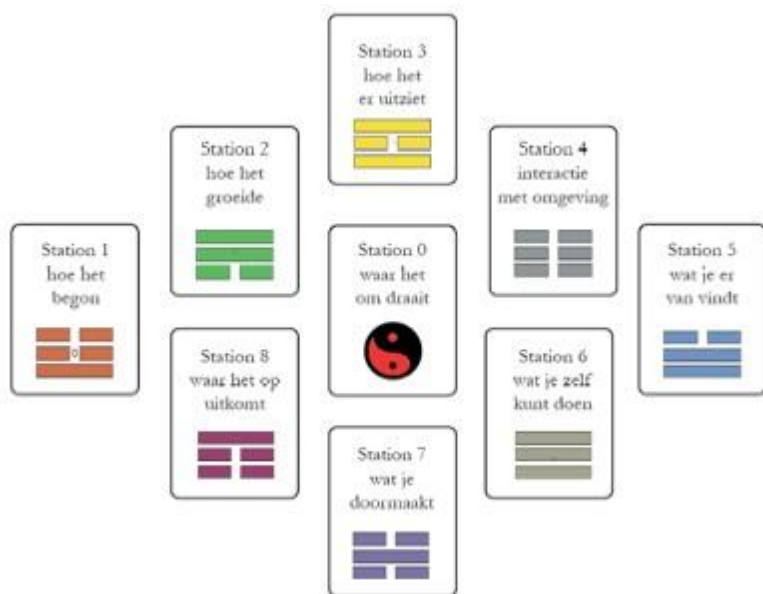
Standvastigheid brent geluk. Stapsgewijs omhoog dringen.

De prognose uit de I Tjing voor de 21ste eeuw verteld daar het volgende bij:

Bij deze lijn wordt je ervan verzekerd dat je op het goede spoor zit. Je kunt er op rekenen dat je ontwikkeling zich stap voor stap zal voortzetten. Bij promoties gaat het om een gestage carrière, bij bewustwording zullen de dingen iedere keer weer duidelijker worden. Je zult je doelstellingen kunnen verwezenlijken Dit is de lijn waarbij je steeds verder ‘stijgt op de ladder’.

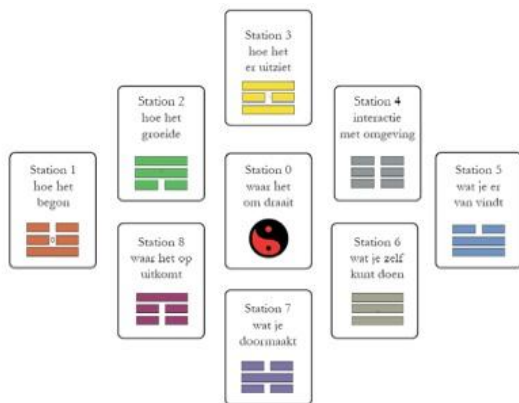
De Tracés

Han Boering

5 Wat zijn Tracés?

Deze laag van het Spel der Veranderingen is de “tweede verdieping” van het spel. Het is interessante techniek, maar ik raad de speler van het spel wel aan om hier pas aan te beginnen als hij redelijk thuis is in het lezen van de kaarten op hun stations en hun bewegende lijnen. Anders is de kans groot dat je “door de bomen het bos niet meer ziet”.

Dit hoofdstuk is bedoeld om je het systeem van de Tracés duidelijk te maken. Daarvoor is het nodig om af en toe een paar kleine beschouwingen over het Spel der Veranderingen te houden. Zoals je al weet werkt het spel door middel van hexagrammen in de

vorm van kaarten die op de stations gelegd worden. Die Stations zijn gelijk aan de trigrammen, volgens de rangorde van Wen Wang. Daar ontleen ze hun eigenschappen aan. De trigrammen op hun beurt zijn symbolen die een bepaalde toestand van de wereld weergeven. Ieder van de trigrammen heeft zijn eigen geaardheid, een eigen natuur. Maar zij zijn allen beelden van de wereld als geheel, de wereld in zijn totaliteit. Je zou haast kunnen zeggen dat de trigrammen “snapshots” van de wereld zijn. Een trigram is een omschrijving van “een zekere toestand” op “een bepaald moment”. De trigrammen zijn ieder op zich uniek, maar zij staan niet los van elkaar. In de I Tjing staat:

De acht trigrammen zijn onderling te combineren en zij beïnvloeden elkaar.¹

Dat kan natuurlijk ook niet anders, de trigrammen staan immers in een organisch en holistisch verband, zoals alles in het Boek der Veranderingen. Enerzijds zijn zij zelfstandige onderdelen. Anderzijds is het geheel meer dan de samenstellende delen; dit vanwege de interactie tussen de trigrammen. Trigrammen zullen mettertijd verdrongen worden door andere trigrammen. Als trigrammen dan overgaan in andere trigrammen, worden dat “omvormingen” of “transformaties”

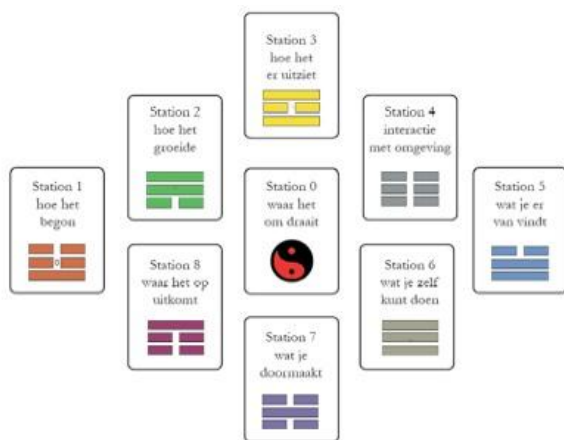
genoemd. Pas bij hexagrammen komt de term “*veranderingen*” aan de orde, trigrammen kunnen zelf geen veranderingen weergeven. Dat doen alleen de hexagrammen.

Tijdens de ontwikkeling van het Spel der Veranderingen vond ik de sleutel tussen de trigrammen en de hexagrammen. Hoe dat ging en hoe het technisch werkt is uitgebreid besproken in het boek *I Tjing Essenties*. Die kennis je niet perse nodig om te kunnen werken met het Spel der Veranderingen (Een tabel van de tracés staat aan het einde van dit hoofdstuk.). Wat voor een goed begrip wel nodig is, is het volgende.

De Stations het Spel der Veranderingen zijn, zoals je al weet, eigenlijk trigrammen. Ieder Station heeft zijn eigen trigram. Door de holistische aard van het spel is er een onderlinge beïnvloeding van alles op alles, dus ook tussen de Stations. Zoals bijvoorbeeld bij een veranderende lijn van het ene Station naar het andere. (In latere hoofdstukken zullen ook nog andere verbanden aan de orde komen.) Zoals de Stations vaste punten in de legcyclus zijn, zo zijn de relaties tussen die vaste punten ook vast. Je kunt dat zien als de wegen tussen steden, het verkeer is steeds weer anders, maar de wegen liggen vast. In het Spel der Veranderingen heten die vaste verbindingen de Tracés.

Het Spel der Veranderingen en de Tracés

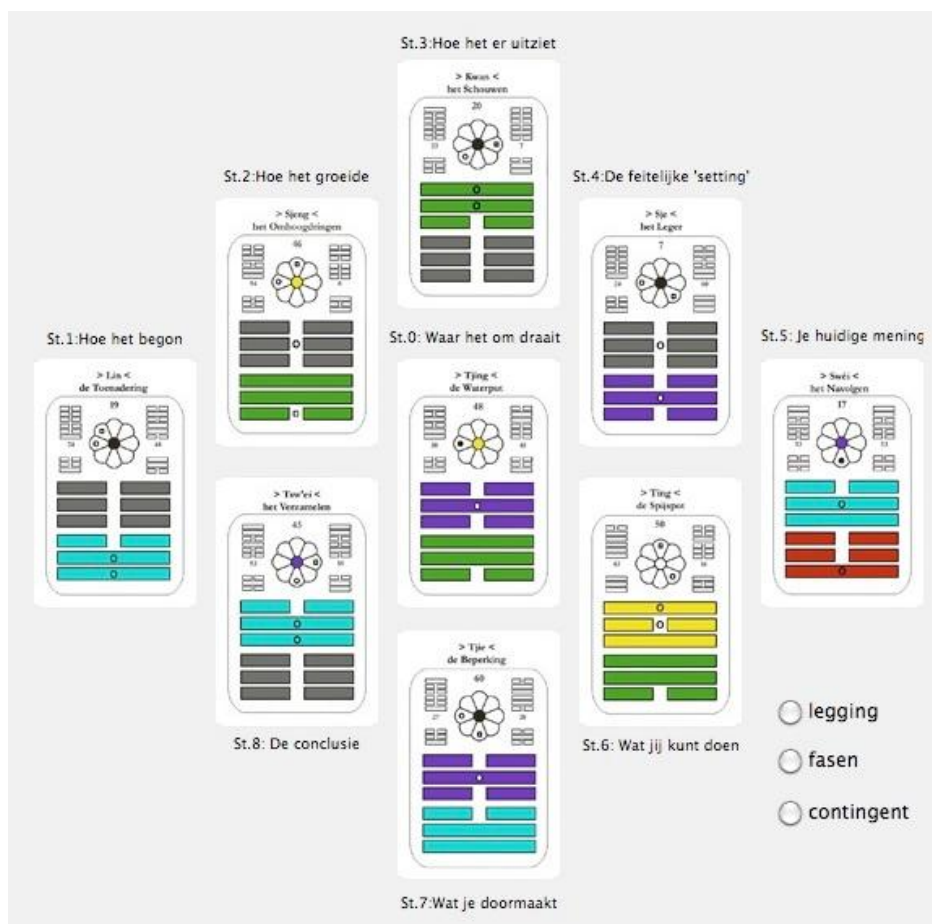

Resumerend: de Tracés maken deel uit van “de landkaart” van het Spel der Veranderingen. De Stations zijn plaatsen waarin de kaarten “kunnen zijn”. De Tracés zijn de routes waarlangs de communicatie tussen de kaarten kunnen verlopen. Het

patroon van de Stations en de Tracés zijn onveranderlijk. Het is de combinatie van de “landkaart” en de eigenschappen van de kaarten van

de legging die bepalen hoe een en ander uitwerkt. Soms zijn de relaties tussen kaarten en landkaart harmonieus, soms moeilijk.

Tracés en bewegende lijnen

Het is zo dat iedere keer dat er een relatie is tussen de dynamische Kaarten, er een uitwisseling is van een energie. Tot nu toe behandelden we alleen de bewegende lijnen. Laten we uitgaan van de legging uit laag 1, met de vraag over het inzicht voor de gebruiker van het spel. Op Station Donder (nr. 1) ligt kaart 19, de Toenadering. Verderop, op Station Aarde (nr. 4) ligt kaart 7, het Leger. De onderste lijn van de Toenadering is dus een bewegende lijn. Er gaat dus een energie in de

vorm van een lijnsverandering van het eerste Station naar het vierde.
De tekst van de lijn is:

WEDERZIJDSE TOENADERING. STANDVASTIGHEID GEEFT GELUK.

De prognose luidt: je bevind je in een gunstige situatie. Niet alleen staat je duidelijk voor ogen wat je wilt en wat je zou kunnen, ook anderen raken er in geïnteresseerd. Als je hen benadert zul je zeker gehoor vinden; mocht je door hen benaderd worden, geef je mening helder en duidelijk. Maar verlies de continuïteit niet uit het oog, blijf standvastig. Te grote euforie over de erkenning van je mening kan alles nog bederven.

In de tabel op het einde van dit hoofdstuk kunt je zien dat de energie van Station 1, de Donder start, om op Station Aarde, het Ontvangende te voltooid te raken. Op dat Station Aarde “*werkt de lijn uit*” en komt de verandering definitief tot stand. Tracé 5, het Wachten heeft in zijn teksten het Oordeel en het Beeld het volgende:

Oordeel: VERTROUWEN GEEFT STRALEND SUCCES.
STANDVASTIGHEID BRENGT GELUK.

VOORDEEL IN HET DOORWADEN VAN DE GROTE
STROOM.

Beeld: WOLKEN STIJGEN OP AAN DE HEMEL: HET
WACHTEN. OVEREENKOMSTIG: DE

LEERLING EET EN DRINKT, FEESTELIJK EN
VREUGDEVOL.

Het Tracé wordt dus gekenmerkt door vertrouwen, geduld en opgewektheid. Het kan en hoeft niets te forceren. Kijk nu naar de betekenis van de bewegende eerste lijn van de Toenadering. De “wederzijdse toenadering” van de lijn draagt impliciet óók vertrouwen en geduld in zich. De wil tot begrip voor een ander of iets anders harmonieert uitstekend met de eigenschappen van het Tracé. Tracé en lijn zullen elkaar wederzijds ondersteunen, er is geen conflictstof. Het Tracé zal geen weerstand geven aan de dynamiek van de lijn, deze combinatie is zondermeer gunstig.

Toch is dit Tracé niet in alle gevallen gunstig. Stel bijvoorbeeld dat niet de eerste maar de derde lijn voorbeeld kaart 19, de Toenadering zou bewegen:

ZELFGENOEGZAME TOENADERING. NERGENS VOORDEEL. KOMT ER BEROUW, GEEN FOUT.

In dat geval zal de aard van het Tracé de correctie die de lijn nodig heeft niet bevorderen. Feestelijkheid en berouw liggen nu niet bepaald in elkaar verlengde. Voor de derde lijn van de Toenadering is dit Tracé dus ongunstig, het brengt een zekere luiheid met zich mee. Het zal de “zelfgenoegzaamheid” van de derde lijn eerder versterken dan beperken.

Een tweede voorbeeld van een Tracé komt ook weer vanuit kaart 19, de Toenadering op Station Donder. Die kaart heeft namelijk nog een veranderende lijn. Dat is de vijfde lijn die beweegt naar Station Water (nr. 7), met kaart 60, de Beperking. De lijn zegt:

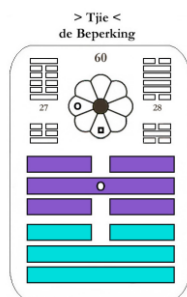
WIJZE TOENADERING. DE LEERLING VOLGT DE JUISTE KOERS. GELUK.

Confuciaans: De Leerling volgt de juiste koers; er kan gezegd worden dat hij in het midden wandelt.

In de tabel kun je zien dat het hier Tracé 60, de Beperking betreft. Het Beeld zegt:

BOVEN HET MEER IS WATER: DE BEPERKING. OVEREENKOMSTIG: DE LEERLING BEPAALT GETAL EN MAAT, EN BESPREEKT WAT JUIST GEDRAG IS.

Het zoeken van de “juiste koers” van de lijn en het zoeken naar “juist gedrag” van het Tracé staan in een harmonische relatie. Ook hier ondersteunen lijn en Tracé elkaar; het Tracé is dus gunstig. De “Leerling”, dat wil zeggen de gebruiker van de I Tjing, zal “niet over de lijntjes kleuren”. Maar in deze situatie treedt nog een ander “speciaal effect” van de Tracés op. Dat is hier in verband met kaart 60, de Beperking.

Op alle Kaarten staat een “bloemetje”. In dat bloempje staan een cirkel en een stervorm (in de illustratie is dat een blokje). De bloemvorm is een gecomprimeerde weergave van het legpatroon. Ieder blaadje verwijst naar het Station op die plaats in het patroon. Hier staat de cirkel op Station 1, met het trigram Donder. Dat trigram wordt het *brontrigram*

van een hexagram genoemd. De ster (respectievelijk blokje) staat op Station 7, Water. Dit trigram heet het *doeltrigram*. De verbinding tussen deze twee trigrammen is het Tracé dat bij de kaart past.

De brontrigrammen en doeltrigrammen hebben in het systeem van de Tracés dus allemaal hun vaste Stations. Die worden weergegeven in de bloemvormen op de Kaarten. Dat houdt in dat ieder Station acht Kaarten (cq. Hexagrammen) heeft, alle acht met hetzelfde brontrigram. Die acht Kaarten vertegenwoordigen acht mogelijke hexagrammen van het brontrigram. Dat houdt in dat iedere kaart (cq. Hexagram) zijn kracht ontleend aan zijn brontrigram. Het Station van dat brontrigram is daarmee de plaats waar de kaart “thuis hoort”. Het is de plaats waar de kaart “ontstaat” en waar het zijn kracht aan ontleent.

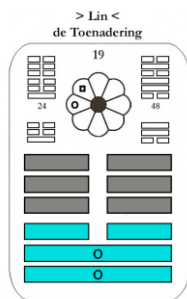
Het doeltrigram is de positie waar een kaart op gericht is, “*waar het heen wil*”. In het geval van kaart 60, de Beperking op Station Water kun je zeggen dat het “zijn doel bereikt heeft”. Dat bevestigt nog eens extra de geldingskracht van de bewegende vijfde lijn van kaart 19, de Toenadering uit de voorbeeldlegging. Want lijn 19/5 beweegt van Station Donder via Tracé 60, de Beperking naar kaart 60, de Beperking. Dus vanuit het brontrigram van kaart 60, naar diens doeltrigram. En daar op ligt dan kaart 60 zelf.

Je zou dit in het kader van de gestelde vraag als volgt kunnen duiden. De vrager die toenadering zocht tot het kaartorakel is “wijzer” geworden (lijntekst). En hij weet welke mogelijkheden en beperkingen een bepaalde kaartlegging al dan niet biedt (Tracé en eindhexagram). Dit zijn voorbeelden van de werking van bewegende lijnen en Tracés. Maar niet alleen bewegende lijnen gaan via de Tracés. Iedere energetische relatie tussen Kaarten beweegt over dit netwerk. In de latere hoofdstukken zullen die mogelijkheden verder uitgediept worden. Hier kunnen we ter verduidelijking nog een metaforisch beeld van de werking van Tracés geven.

Je zou het legpatroon van het Spel der Veranderingen kunnen vergelijken met een spoorwegnet. Als een kaart een energetische relatie heeft, dan geeft die als het ware een “bericht af”. Hij zet dat “op de trein” op zijn Station. Dat “bericht” wordt dan via “het spoornet” naar de andere kaart “verstuurd”. De “berichten” zijn “de lading van de trein”. Sommige “berichten” zijn goed geschikt voor het tracé van “de trein”, dan gaat het vervoer makkelijk. Maar het kan ook zijn dat een

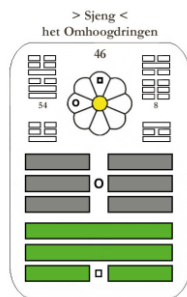
bepaald Tracé minder geschikt is voor “de lading”. Als er bijvoorbeeld sprake is van een “zwarte lading” en het Tracé gaat door een bergachtig gebied met veel tunnels en bruggen, dan is de kans groter dat “de lading beschadigd aankomt”.

De kaarten op de stations

In de voorbeeldlegging zijn er nog meer effecten van het systeem van de Tracés werkzaam. Want niet alleen worden Tracés geactiveerd door dat er “berichten” over de Tracés gaan. Zij kunnen ook gewekt worden door de Kaarten zelf. Dat gebeurt als een kaart op zijn brontrigram of op zijn doeltrigram ligt. Bij kaart 60, de Beperking kwam dat al zijdelings ter sprake in verband met de vijfde lijn van kaart 19. Nog duidelijker is dat te zien bij kaart 19, de Toenadering. Want dat ligt op het

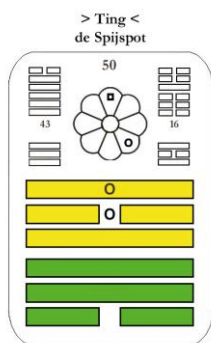
Station van zijn brontrigram. In zo’n geval kun je er van uitgaan dat een kaart zogezegd “vol energie” zit, het heeft optimale kracht. De kracht van de kaart richt zich op Station 2, Wind, omdat dat zijn doeltrigram is. Er is hier geen enkele weerstand, dus ook geen energieverlies.

Maar dat is nog niet alles. Want op dat Station ligt kaart 46, het Omhoogdringen. Daar heeft kaart 19 verwantschap mee, en wel omdat beiden een gesloten paar yange lijnen hebben in een yinne omgeving. Daar hadden wij het al eerder over. Maar er is een tweede connectie. Want beide Kaarten hebben het zelfde brontrigram, zij zijn dus aan elkaar verwant. Dat zie je doordat het cirkeltje in de bloem op de zelfde plaats staat als bij de vorige kaart. kaart 19 heeft op Station Wind “zijn doel

bereikt”. En omdat de Kaarten hun “afstamming” delen, kan 19 zijn volle vitaliteit overdragen aan kaart 46, het Omhoogdringen. Je kunt hier dus stellen dat ook kaart 46, het Omhoogdringen meer energie heeft dan normaal gesproken het geval is. Waar nog iets bij komt, namelijk dat het trigram van het Station waar kaart 46 op ligt, overeenkomt met het onderste trigram van de kaart. Wat, zoals we zagen, voedend werkt. Dat bespraken we al eerder. Ook kaart 46, het

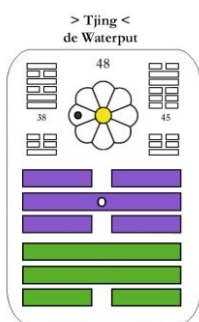
Omhoogdringen heeft door de samenwerking van deze factoren dus verhoogde energie, een grotere geldingskracht.

In de voorbeeldlegging is er nog een geval waarbij de Tracés een rol spelen. Dat is het geval bij kaart 50, de Spijspot op Station 6 met trigram het Scheppende. In de bloemvorm op de kaart zie je dat de kaart op de positie van zijn doeltrigram ligt. Ik raad aan dan te kijken naar het Station van zijn brontrigram. Want dat is de plaats waar de kaart van afstamt, waar het zijn energie vandaan haalt. Soms is het dan mogelijk daar een intuïtief verband te leggen.

Kaart de spijspot heeft als brontrigram het Zich-hechtende, het Vuur. Je kunt dus kijken naar de kaart op Station 3, want dat heeft trigram Vuur. Hier zie je kaart 20, het Schouwen liggen. Met andere woorden: door het Schouwen op Station 3 (*wat je er van kunt kennen*) wordt het op Station 6 mogelijk om alle aspecten van het vraagstuk met elkaar in verband te brengen.

Tracés en “kwantumsprongen”

Een zeer speciaal geval in de voorbeeldlegging is kaart 48, de Waterput, centraal in de legging. Als je naar de bloemvorm kijkt, dan zie je dat er maar één cirkel in de bloem staat. Brontrigram en doeltrigram zijn gelijk bij deze kaart. Van dit soort kaarten, er zijn er acht van, wordt gezegd dat zij een “*kwantumsprong*” maken.² Dat wil zeggen dat zij plotselinge en spontane wijzigen ondergaan in hun energieniveau.

Ligt de kaart in “positieve setting”, dan gaat de energie omhoog. De positieve energie van de omgeving wordt opgenomen. Is de setting lastig, dan moet de kaart energie afstaan. Nu wordt er in het Spel der Veranderingen van uitgegaan dat kaarten die een kwantumsprong maken een rechtstreekse relatie met de centrale kaart hebben. Dat komt voort uit het idee dat een trigram dat zich kan handhaven “zijn eigen Tao” volgt. Maar hier, bij kaart de Waterput, is dat nog specialer, want de kaart ligt op de centrale essentie, de Tao, van

de vraagstelling zelf. Vanuit het centrum werkt de kaart de Waterput letterlijk als bron. Als een kaart met een kwantumsprong centraal ligt, dan stuurt die bij voortduring energie naar zijn eigen station. Bij 48, de Waterput, is dat Station 1, de Donder. In de eerdere duiding van deze kaart hebben we gezegd dat de kaart staat voor het kaartorakel, cq. de I Tjing. Vanuit het orakel gaat er dan bij voortduring energie in de vorm van informatie naar Station Donder. Daar is dan kaart de Toenadering die de informatie met grote interesse onderzoekt. Die kaart draagt zijn ideeën over aan het volgende Station met kaart 46, het Omhoogdringen, dat bezig is met bewustwording. Op zijn beurt kan die kaart, via zijn veranderende vijfde lijn te raden gaan bij de centrale kaart de Waterput. Dus door het keer op keer raadplegen van het Boek der Veranderingen kan het bewustwordingsproces versterken.³ Al met al geeft deze legging een fascinerende indruk van de kracht van het systeem van de Tracés.

De invloed van de Tracés

Zoals alles bij het Boek der Veranderingen werken de Tracés op basis van resonantie. Als we over resonantie denken is het goed om een onderscheid te maken. Resonantie op zich is ooit geformuleerd als “*de wederzijdse versterking van twee stemmen*”.⁴ Maar dat is wat “kort door de bocht”. Deze formulering geeft vooral een harmonische resonantie weer met een constructief effect. Maar er is ook een mogelijkheid dat “de twee stemmen” elkaar storen; in zo’n geval spreken we over “interferentie”. Je kent bijvoorbeeld dat als “het rondzingen” van een microfoon. Resonantie is een heel sterke kracht. Het kan zo sterk zijn dat het geluid van een sopraan een kristallen glas laat breken, of nog overtuigender, dat een groep marcherende soldaten een brug laat instorten. Dat is namelijk de reden waarom marcherende soldaten “uit de pas” moeten bij het oversteken van een brug. Sommige Tracés kunnen zeer schadelijk zijn voor de energetische “lading” die een bepaald Tracé moet volgen. Anderen worden er juist door ondersteund. Als voorbeeld van een storende invloed kan Tracé 12, de Stagnatie dienen. Het loopt van Station Wind, het Zachtmoedig-indringende naar Station Meer, het Blijmoedige Over het algemeen is dit Tracé ongunstig, communicatie tussen brontrigram en doeltrigram is niet mogelijk. Want gua 12, de Stagnatie staat geen communicatie toe. De trigrammen “*bewegen uit elkaar*”.

Maar soms kan dat juist gunstig zijn. Als voorbeeld: sommige lijnen kunnen zich beter afsluiten voor invloeden van buitenaf. Zoals bij de vijfde lijn van kaart 58, het Blijmoedige, het Meer. Daar wordt gezegd:

VERTROUWEN IN DE VERSPLINTERING. ER DREIGT GEVAAR.⁵

Dan is de isolerende werking van Tracé 12, de Stagnatie juist passend. De toepassing van de Tracés in het spel is dus een heel subtiële kwestie, het vraagt kennis van- en inzicht in meerdere hexagrammen tegelijkertijd. In het begin kan dat lastig zijn om te doen, maar je zult merken dat het tevens een soort van “snelkookpan” voor die kennis is. De contemplatie die nodig is om de relatie van “de boodschappen” en hun te nemen Tracés te doe, geeft vele verrassende inzichten.

Laat mij daarom de volgende raad geven. Als je begint met het werken met de Tracés, doe het dan speels, maak je er geen “hoofdbreken” over. Dat bederft je vrije intuïtie en vervreemdt je van het orakel. Het gaat er niet om dat je je inspant en je “uiterste best” doet. Het gaat er om dat je jouw intuïtie vrij met de gegevens laat spelen. De volgende anekdote is hier van toepassing.

Een leerling vraagt aan zijn meester hoeveel tijd hij nodig zal hebben om groot inzicht te verwerven. De meester antwoordt dat dit gewoonlijk tien jaar duurt. “Maar als ik nu mijn uiterste best doe, Meester?” vraagt de leerling deemoedig. “Dan duurt het dertig jaar” is het antwoord van de meester.⁶

Tabel van de Tracés⁷

van Station bovenste rij naar Station links

	Donder	Wind	Vuur	Aarde	Meer	Hemel	Water	Berg
Donder	48	33	57	39	28	44	31	53
Wind	19	21	56	24	54	38	51	27
Vuur ..	46	41	18	15	32	50	62	52
Aarde	5	13	9	63	43	1	49	37
Meer	29	12	59	8	47	6	45	20
Hemel	7	35	4	2	40	64	16	23
Water	60	25	61	3	58	10	17	42
Berg	11	30	26	36	34	14	55	22

1 De Grote Bespreking. hoofdstuk 1, § 2.

2 Dit wordt uitvoerig becommentarieerd in *de I Tjing Essenties* vanaf pagina 264.

3 Aan het Tracé van deze vijfde lijn zit ook weer en verhaal vast, maar dat wordt uitgewerkt in het hoofdstuk over laag 3. Die laag gaat over de veranderende lijnen.

4 Uitspraak van Ilja Prigogine, in zijn boek “Orde uit Chaos”, uitg. Bert Bakker, 1985.

5 Het woord dat vertaald is met “versplintering” is de naam van hexagram 23, de Versplintering. De lijnomslag leidt tot hexagram 54, het Huwende Meisje. Beide hexagrammen zijn karmische hexagrammen, met moeilijke aspecten.

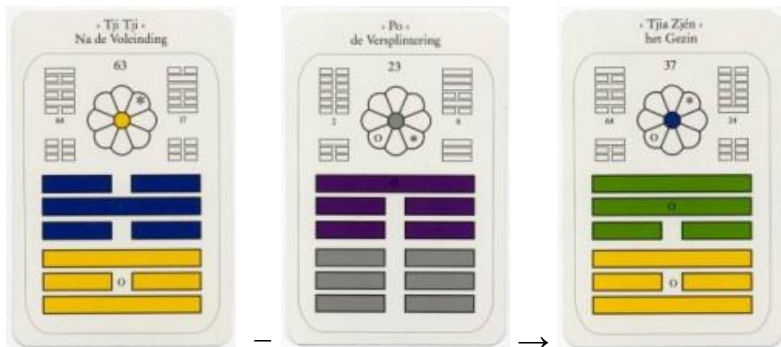
6 Deze anekdote kreeg ik van mijn dochter Iris.

7 Brontrigrammen laten zich makkelijk vaststellen. Als je de lijnen op de yinne plaatsen, dus de lijnen 2, 4 en 6 “uit het gua trekt” dan krijg je een trigram. Dat trigram is het brontrigram van het hexagram.

Fasehexagrammen

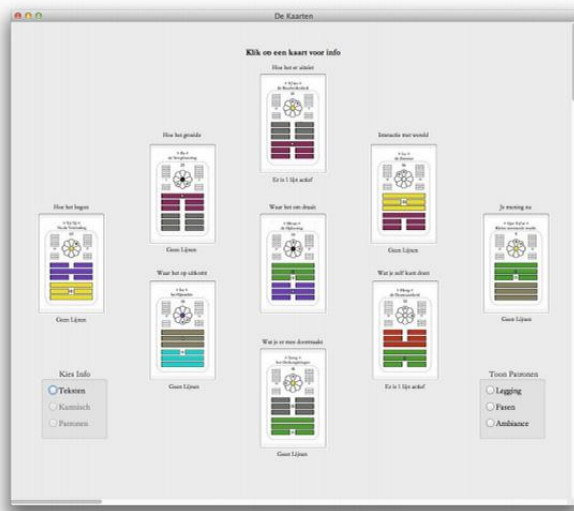
Han Boering

Fase-hexagrammen

De fase-hexagrammen vormen een extra laag bij een legging van het Spel der Veranderingen. De fase-hexagrammen komen voor bij de kaarten op de Stations twee tot en met acht. Zij beschrijven hoe een kaart op een bepaald Station wordt beleefd. De techniek is ontstaan na de uitgave van het spel, en is ook nog niet gedocumenteerd. Het voordeel van het systeem is dat het veel meer ruimte geeft aan de duiding van de emotionele sfeer van een legging, nadeel is dat het nogal wat gereken vraagt. Daardoor is het eigenlijk alleen bruikbaar voor een geoefend gebruiker, die daarnaast ook nog een zekere wiskundige aanleg moet hebben. Als het bij de gebruiker aan deze twee voorwaarden ontbreekt, is het slimmer deze methode maar te laten. Kan je er wel mee omgaan, dan is de opbrengst van grote waarde.

Zelf heb ik het in het begin toegepast nadat ik een kaartlegging al had uitgewerkt. Maar tegenwoordig heb ik al meteen na het openen van een legging meteen al zo'n beeld, dat ik de fasehexagrammen meteen kan opnemen in de uitleg. Dat heeft echter wel zo'n vier jaar geduurd. "Oefening baart kunst!" Ik wil een en ander uitleggen aan de hand van een kaartlegging.

Waar de legging om draait is kaart 59, de Oplossing; in dit geval een proces van loslaten. Wat in deze legging interessant is dat er twee

hexagrammen in voorkomen die gaan over de eindigheid der dingen, want naast hexagram 59 komt ook kaart 23, de Versplintering voor. Het verschil tussen de tekens is dat gua 23 een finaal einde weergeeft. terwijl de Oplossing gaat over transcendentie, over de overgang naar een ander niveau. Maar goed, dat hadden we al uitgewerkt, de bedoeling van deze tekst is uitleg over de fasehexagrammen. Eerst de techniek. Deze techniek is in eerste instantie ontwikkeld door Dries Langeveld, een man die deel uit maakte van een studiegroep waar ik in gezeten heb, hij ontwikkelde dat voor een normale raadpleging met de muntjes of de stokjes. Het hield in dat hij bij een gewoon orakel een derde hexagram construeerde, waarbij hij een hexagram maakte op basis van de veranderende lijnen. Als er lijnen veranderend waren, dan gaf hij die de waarde Yang (actief), niet veranderende lijnen kregen de waarde Yin (passief). Dus als bijvoorbeeld gua 37, het Gezin (䷤) verandert in gua 22, de Bekoorlijkheid (䷥) dan is alleen de vijfde lijn veranderend; hieruit ontstaat dan hexagram 8, de Aaneengeslotenheid (䷌). Dit laatste hexagram gaf dan de belevingssfeer van het veranderingsproces weer.

De techniek heeft geleid tot een dieper inzicht in de aard der veranderingen. Onder andere heeft deze techniek geleid tot het hoofdstuk 'Dao, tijd en natuur' ik het boek I Tjing Essenties. Door die inzichten ben ik ook gaan deken over de toepasbaarheid in het Spel der Veranderingen. Uiteindelijk leidde dat dan tot de zogeheten fase-hexagrammen, die ontstaan met een identieke techniek. Je neemt dan het eerste hexagram van de cyclus op Station 1, dat van trigram Donder. Dan neem je het gua van Station 2 en 'brengt dat in fase'. Bij deze legging gaat dat dus om gua 63, Na de Voleinding (䷮), en teken 23, de Versplintering (䷶). Dus dat levert op:

Je ziet dat de onderste lijnen verschillen, dus Yang op de onderste plaats. Op de tweede plaats komen zij overeen, dus Yin. De derde plaats geeft een verschil, dus Yang; de vierde is weer gelijk: yin, de vijfde en de zesde verschillen, die zijn allebei Yang. Resultaat van onder af: yang, yin, yang, yin, yang en yang. Met andere woorden: hexagram 37, het Gezin (䷤). Deze methode is op het eerste oog nogal om-

slachtig, maar als je met de kaarten werkt valt dat mee. Kijk maar naar de trigrammen:

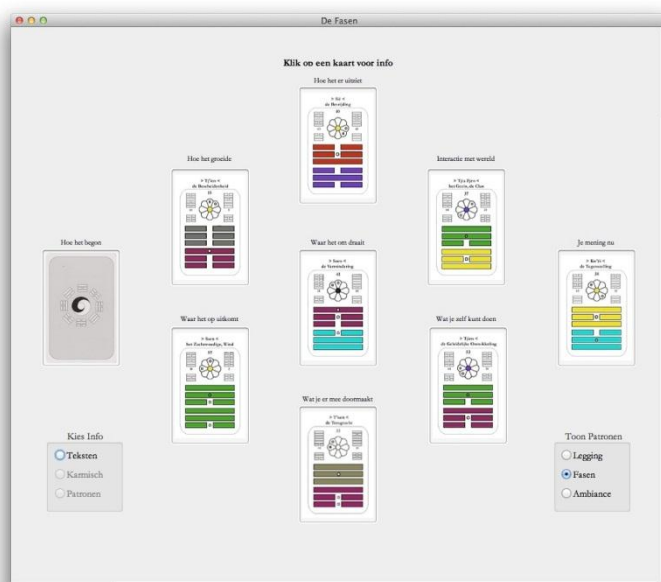
Want als een trigram helemaal Yin is, dan neemt het het andere trigram, wat je zou kunnen zeggen, over. Het fasehexagram heeft als onderste trigram dus trigram Vuur. Bij het bovenste trigram is alleen de bovenste lijn Yang, de onderste twee lijnen worden dus over genomen, alleen de bovenste lijnen verschillen. Zo wordt het bovenste trigram Water door een verandering van de toplijn omgezet naar Wind. Ik geef toe: het is wennen, maar na een tijdje oefenen kun je aan de hand van de kleuren van de betrokken trigrammen al zien tot welk fasehexagram een combinatie leidt.

Deze legging gaat over het samenwerken met een groep aan een gemeenschappelijk ideaal. Laten we dit even duiden: bij de eerste kaart lijkt alles in orde, het lijkt of alle neuzen van de leden van de groep één kant opstaan. Maar dan volgt de Verspintering, een plotselinge breuk, die het gevoel geeft dat het hele samenwerkingsverband (de Clan, de Familie) uiteenvalt: je kunt op niemand meer bouwen. En dan nu de volgende stap, je neemt nu het fasehexagram dat is ontstaan (gua 37, het Gezin) als het ware mee. Dat breng je dan in fase met de kaart van Station 3:

Het onderste trigram Vuur levert in fase met het onderste trigram Berg fase-trigram Donder op. Het bovenste trigram Wind wordt door bovenste trigram Aarde overgenomen, dus Donder onder Wind: fasehexagram 42, de Vermeerdering. Duiding: in alle bescheidenheid denk je dat de afgebroken groei van Station 2 (Station van de groei) toch door kan gaan, want het fasehexagram is de Vermeerdering (hexagram van de groei).

Met deze techniek loop je door de rest van de cyclus heen, de fasehexagrammen geven weer hoe je gevoelsmatig door de cyclus heen “surft”. De hele fasecyclus is dan als volgt:

Voor de duidelijkheid wil ik de duiding nog even voltooien. Bij Station 4, interactie met de wereld ligt kaart 56, de Zwerver; je bent als een “stranger in a strange land”. (Gua 56, vermengde tekens: ‘De Zwerver heeft weinig vrienden’) Het fasehexagram is hier gua 49, de Omwenteling; het stuur moet om, er is een heel andere aanpak nodig.

De kaart op Station 5, de plaats van het mentale heeft hexagram 9, de Temmende Macht van het Kleine; een teken wat ik meestal als frustrerend onderga (maar dat komt wellicht meer uit mijn karakter voort). Evenzogoed geeft dat geen swingende toestand. Fasehexagram

is hier gua 64, Voor de Voleinding: “nieuwe wegen naar nieuwe doelen”.

We komen nu op Station 6: “wat je er zelf aan kunt doen”. Kaart 32, de Duurzaamheid, het hexagram van de vaste relaties. Je kunt dus doorgaan met het oorspronkelijke idee (je bent min of meer met het concept “getrouwd”). Maar fasehexagram is gua 52, het Stilhouden, de Berg. Dit teken “gaat in zijn hof (zijn innerlijk) en ziet niet zijn mensen”. Je stopt de gang van zaken tot nu toe helemaal af en gaat bij jezelf te rade.

Op Station 7, de plaats van wat je er mee doormaakt, ligt kaart 46, het Omhoogdringen, welke ideeën dringen zich op? Hier verschijnt fasehexagram 4, de Jeugddwaasheid, met andere woorden - je weet het niet.

Tot slot Station 8 met kaart 10, het Optreden, het hexagram van de diplomatie en het overleg. Hier verschijnt fasehexagram 17, het Navolgen. Dit gua is het hexagram van het volgen van je idealen. Het is ook het volgen van een voorbeeld. Ik moet mij sterk vergissen als hier niet staat dat je op een gegeven moment met iemand in contact zal komen die in jouw lijn wil werken aan je ideaal: het verspreiden van jouw speciale beelden- en ideeënwereld.